

Tekijänoikeus ja opetus

Selvitys opettajien opetuksessa käyttämistä materiaaleista sekä heidän kokemistaan tekijänoikeudellista ongelmista

Kopiosto ry

30.6.2015

KOPIOSTO
TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTÖ

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	4
1 ALKUSANAT	7
2 SELVITYKSEN TAUSTA	8
2.1. Vastaajien taustatiedot	8
2.2. Viimeisin opetuskerta	11
3 OPETUKSESSA JA OPETUKSEN VALMISTELUSSA KÄYTETYT LAITTEET JA MATERIAALIT	13
3.1. Teknisten laitteiden hyödyntäminen opetuksessa ja opetuksen valmistelussa	13
3.2. Materiaalit opetuksessa ja opetuksen valmistelussa	16
3.2.1. Peruskoulut, lukiot ja ammatilliset oppilaitokset.....	16
3.2.2. Yliopistot ja ammattikorkeakoulut	18
4 KUSTANNETUN JA MUUN MATERIAALIN KÄYTTÖ OPETUKSESSA	21
4.1. Painettu ja sähköinen oppimateriaali peruskouluissa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa	23
4.1.1. Sähköiset oppimateriaalit oppitunnilla	23
4.1.2. Painetut oppimateriaalit oppitunnilla	24
4.2. Painettu ja sähköinen julkaisu korkeakouluissa	25
4.3. Internetissä vapaasti saatavilla oleva materiaali	27
4.4. Liikkuva kuva	29
4.5. Kollegan laatima materiaali	30
4.6. Muu materiaali	31
4.7. Muiden tekemää materiaalia koskevat avoimet lisenssit	31
4.8. Muiden tekemän materiaalin muuntelu ja yhdistely	32
5 ITSE TEHTY MATERIAALI OPETUKSESSA	34
5.1. Itse tehdyn materiaalin jakaminen	35
5.2. Avoimet lisenssit	37
6 ETÄ- JA VERKKO-OPETUS	38
7 TEKIJÄNOIKEUS JA OPETUS	40
7.1. Tekijänoikeudelliset ongelmat opetustyössä	40
7.1.1. Tekijänoikeudelliset ongelmat suhteessa tekijänoikeuskoulutukseen	42
7.2. Tekijänoikeuskoulutus	42
7.3. Teosten käyttöluvut	43
7.4. Tekijänoikeustiedon hankkiminen ja sen lisääminen	46
7.5. Tekijänoikeudessa askarruttavat asiat	47
8 YHTEENVETO	48
Lähteet.....	50

Tiivistelmä

Kopioisto ry toteutti syksyllä 2014 selvityksen tekijänoikeuden suojaaman aineiston käytöstä opetuksessa sekä opettajien mahdollisesti kohtaamista tekijänoikeudellisista ongelmista. Selvitys tehtiin peruskouluissa, lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa. Selvitys on osa opetus- ja kulttuuriministeriön ja Kopioisto ry:n välillä sovittua tutkimus- ja selvitystoimintaa.

Opetus ja oppimisympäristöt ovat digitalisoituneet viime vuosina voimakkaasti. Selvityksen tavoitteena oli kartoittaa, miten opettajat käyttävät tekijänoikeuden suojaamia materiaaleja opetuksessa ja sen valmistelussa sekä mitä tekijänoikeudellisia ongelmia opettajat kohtaavat materiaalien käytössä. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää opetus-käytön lupatarpeita sekä miten opettajan työtä voitaisiin tukea ja helpottaa tiedotuksellisin ja tekijänoikeudellisin ratkaisuin.

Selvitys toteutettiin internetpohjaisena kyselynä, johon vastasi yhteensä 2 562 opettajaa. Kysely koostui neljästä kokonaisuudesta: taustatiedot, opetus ja sen valmistelu, viimeisin opetuskerta sekä tekijänoikeus ja opetus.

Teknologian käyttö

Opettajilta kysyttiin, millaisia teknisiä laitteita he yleensä käyttävät opetuksessa ja sen valmistelussa ja toisaalta mitä laitteita he käyttivät viimeisimmällä opetuskerrallaan. Selvityksen mukaan käytetyimmät laitteet opetuksessa ja sen valmistelussa ovat tietokone ja videotykki. Yli 80 % opettajista käyttää tietokonetta päivittäin opetuksessa tai sen valmistelussa. Yliopistoissa vastaava luku on noin 62 %. Videotykkiä käyttää yli 80 % opettajista vähintään muutaman kerran viikossa – yliopistoissa hieman vähemmän.

Peruskouluissa ja lukioissa käytetään myös dokumenttikameraa varsin usein: noin 66 % opettajista käyttää sitä päivittäin opetuksessa ja sen valmistelussa. Tablettien käyttö on hieman lisääntynyt opetuksessa tai sen valmistelussa: 20–25 % opettajista käyttää tablettilaitetta ainakin muutaman kerran viikossa ja noin 40 % opettajista ainakin muutaman kerran kuukaudessa. Televisiota ja

digikameraa ei käytetä opetuksessa juurikaan: 70–80 % vastaajista ei käytä televisiota opetuksessa tai sen valmistelussa koskaan tai käyttää televisiota harvemmin kuin kerran vuodessa. Av-aineistoa kuitenkin käytetään jonkin verran: 9–12 %:ssa opetuskerroista oli käytetty verkkovideoita.

Painetun ja sähköisen materiaalin käyttö

Oppimisympäristön digitalisoituminen ei näyttäisi – ainakaan vielä – merkittävästi vähentäneen perinteisen oppimateriaalin hyödyntämistä opetuksessa. Yli 90 % peruskouluissa ja lukioissa työskentelevistä opettajista käyttää painettua oppi- tai työkirjaa tai oppikirjan lisämateriaalia päivittäin tai lähes päivittäin. Sähköistä kustannettua oppimateriaalia tai sen lisämateriaalia käyttää lähes 44 % peruskoulun tai lukion opettajista päivittäin tai lähes päivittäin. Ammatillisissa oppilaitoksissa 57 % opettajista käyttää painettuja oppi- ja työkirjoja päivittäin tai lähes päivittäin – lisämateriaalin ja sähköisen kustannetun oppimateriaalin käyttö sen sijaan ei ole niin yleistä kuin peruskouluissa ja lukioissa. Korkeakouluissa sähköisten julkaisujen käyttö on hieman yleisempää kuin painettujen julkaisujen. Ne opettajat, jotka käyttävät paljon erilaisia sähköisiä laitteita opetuksessa käyttävät myös enemmän sähköisiä materiaaleja kuin muut opettajat.

Painettua tai sähköistä oppimateriaalia käytetään peruskouluissa ja lukioissa noin joka toisella oppitunnilla ja ammatillisissa oppilaitoksissa noin joka kolmannella oppitunnilla. Aineistoja käytetään pääosin sellaisenaan, esittämällä tai näyttämällä. Paperilla, linkkinä tai digitaalisina kopioina jakaminen on harvinaisempaa.

Itse tehdyn materiaalin käyttö

Suurin osa opettajista käyttää itse tekemäänsä materiaalia opetuksessa lähes päivittäin. Itse tehtyä materiaalia käytetään paljon etenkin ammatillisissa oppilaitoksissa: lähes kaikki vastaajat käyttivät tällaista materiaalia ainakin joskus, ja päivittäin tai lähes päivittäin sitä käytti yli 80 % vastaajista. Peruskouluissa ja lukioissa itse tehtyä materiaalia käytettiin jonkin verran vähemmän: päivittäin tai lähes päivittäin tällaista materiaalia käytti 57 % vastaajista.

Peruskouluissa ja lukioissa ei ole yleistä jakaa itse tehtyä materiaalia verkossa, kun taas korkeakouluissa jakaminen on yleisempää: 30–40 % ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa työskentelevistä vastaajista oli jakanut itse tekemäänsä materiaalia kollegoilleen verkossa viimeisen viikon aikana.

Opettajat käyttävät kollegan laatimaa materiaalia harvemmin kuin itse tekemäänsä materiaalia, mutta lähes kaikki opettajat käyttävät tällaista materiaalia ainakin joskus. Opettajat jakavat materiaaliaan oppilaitoksen suljetussa verkossa, avoimessa internetissä ja internetissä olevissa aineistopankeissa. Suurin osa kollegan laatimasta materiaalista on kuitenkin saatu suoraan kollegalta (70–80 %).

Opettajat käyttävät kokoamassaan tai itse tekemässään materiaalissa myös muiden tekemää materiaalia: noin 5 % oli koottu kokonaan toisten tekemistä materiaaleista ja reilu kolmannes sisälsi itse tehdyn materiaalin lisäksi muiden tekemää materiaalia. Noin puolet itse tehdystä materiaalista oli tosiasiaa kokonaan itse tehtyä.

Internetistä vapaasti saatavilla olevan materiaalin käyttö

Selvityksessä kartoitettiin myös, millaista internetistä vapaasti saatavilla olevaa materiaalia opettajat käyttävät opetuksessa ja sen valmistelussa. Lähes kaksi kolmasosaa opettajista käyttää opetuksessa tai sen valmistelussa vähintään muutaman kerran kuukaudessa verkossa vapaasti saatavilla olevaa materiaalia, kuten kuvia, tekstiä ja liikkuva kuvaa. Erityisesti verkkovideoiden käyttö opetuksessa on hyvin yleistä. Yliopistoja lukuun ottamatta yli puolet opettajista käyttää internetissä olevia videoita opetuksessa tai sen valmistelussa useamman kerran kuukaudessa.

Muuntelu, yhdistely ja käännoharjoitukset

Opetuksessa käytetään muiden tekemiä materiaaleja myös muulla tavalla kuin sellaisenaan, esittämällä, näyttämällä tai jakamalla oppilaille ja opiskelijoille. Erilaisten asioiden oppimiseksi ja havainnollistamiseksi esimerkiksi valmistetaan oppilaiden kanssa omia videoita ja muita esityksiä, tehdään harjoitustöitä yhdistelemällä erilaisia teoksia, kuten tekstiä, kuvaa, ääntä ja liikkuva kuvaa, sekä harjoitellaan kuvankäsittelyä ja tehdään käännohteitä myös muista kuin oppikirjan materiaaleista.

Noin puolet opettajista on joskus muunnellut teoksia, useimmiten kuvia. Muuntelu vaikuttaisi olevan hieman yleisempää ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa. Peruskoulujen, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten vastaajista kolmasosa oli joskus muunnellut teoksia. 50–60 % vastaajista ei ole koskaan muunnellut teoksia opetuksen yhteydessä.

Noin neljännes opettajista oli ainakin joskus käyttänyt muuta kuin kielten oppikirjaa käännohteävässä. Noin 4 % vastaajista oli käyttänyt muuta kuin kielten oppikirjaa käännohteävässä useammin kuin kerran viikossa - ammattikorkeakouluissa hieman useampi (7 % vastaajista). Käännoharjoitukset liittyvät lähinnä kielten opettamiseen.

Teosten yhdistely, esimerkiksi musiikin liittäminen itse tehtyyn videoon, oli hieman yleisempää ammattikorkeakouluissa, joissa kolmasosa vastaajista on yhdistellyt teoksia ainakin joskus, mutta kaiken kaikkiaan se on muunte-

lua harvinaisempaa kaikkien oppilaitossektorien vastaajien kesken. Useammin kuin kerran viikossa teoksia oli yhdistelty 2,5–4 % vastaajista. Noin 60 % vastaajista ei ollut koskaan yhdistellyt teoksia.

Ne opettajat, jotka käyttävät enemmän teknologiaa opetuksessa, myös muuntelevat ja yhdistelevät materiaaleja enemmän kuin muut opettajat.

Opettajien tekijänoikeustietämys ja tekijänoikeudelliset ongelmat

Selvityksessä kartoitettiin myös opettajien tekijänoikeustietämystä sekä opettajien kohtaamia tekijänoikeudellisia ongelmia. Noin 35–40 % vastaajista oli joskus kohdannut työssään tekijänoikeudellisia ongelmia. Yli puolet vastaajista ei kuitenkaan ollut koskaan kohdannut tekijänoikeudellisia ongelmia työssään. Vastaajat, jotka olivat saaneet tekijänoikeuskoulutusta, olivat kohdanneet enemmän tekijänoikeudellisia ongelmia kuin ne, jotka eivät olleet saaneet koulutusta. Ammattikorkeakouluissa 50 % vastaajista oli kohdannut työssään tekijänoikeudellisia ongelmia.

Vastaajien kohtaamat ongelmat liittyivät tyypillisimmin tiedon puutteeseen tai epätietoisuuteen siitä, mitä lain tai oppilaitoslupien nojalla saa tehdä ja mitä ei. Tämän lisäksi vastauksista nousi selkeästi esille muutamia ongelmiksi koettuja asioita, kuten av-aineistojen, erityisesti verkkovideoiden, ja verkossa olevien kuvien käyttö opetuksessa sekä lähinnä peruskouluissa ja lukioissa työ- ja harjoituskirjojen kopioiminen.

Oppilaitoksille on olemassa useita tekijänoikeudellisia käyttöluvia, joista osa on hankittu oppilaitoksille keskitetysti ja osan voi hankkia esimerkiksi tekijänoikeusjärjestöltä. Selvityksessä kartoitettiin oppilaitosten eri käyttöluvien tunnettuutta. Peruskoulujen ja lukioiden opettajat tunsivat muiden oppilaitosten opettajia paremmin oppilaitosten luvat. Heikoimmin luvista oltiin perillä yliopistoissa.

Tekijänoikeustietoa on saatavilla useammalla tekijänoikeussivustolla, jotka on suunnattu erityisesti oppilaitoksille. Tällaisia sivustoja ovat esimerkiksi *Kopiraitti.fi*, *Operight.fi* ja *Opettajantekijänoikeusopas.fi*. Vastaajista alle puolet oli käyttänyt näitä sivustoja. 50–60 % ja yliopistoissa jopa noin 80 % vastaajista ei ollut edes kuullut näistä tekijänoikeussivustoista.

Vastaajat toivoivat lisää tekijänoikeuskoulutusta jo opettajankoulutukseen sekä täydennyskoulutuksena. Koulutuksen lisäksi tekijänoikeustietoa toivottiin myös selkeinä ja tiivistettyinä infopaketteina sekä sähköisessä että painetussa muodossa. Opettajat toivoivat selkeitä ohjeita ja käytännön esimerkkejä, mitä saa tehdä ja mitä ei.

KESKEISET HAVAINNOT

Opetuksessa käytetään valtaosin kustannettua materiaalia

Yli 90 % peruskoulujen ja lukioiden opettajista käyttää painettua oppimateriaalia päivittäin tai lähes päivittäin. 44 % peruskoulujen ja lukioiden opettajista käyttää oppimateriaalikustantajien sähköistä oppimateriaalia päivittäin tai lähes päivittäin. Oppimateriaalia käytetään oppitunnilla pääosin sellaisenaan tai näyttämällä ja esittämällä. Peruskouluissa ja lukioissa noin joka toisella oppitunnilla käytetään painettua tai sähköistä oppimateriaalia, ammattikouluissa noin joka kolmannella oppitunnilla.

Noin 50 % korkeakouluopettajista käyttää sähköisiä ja painettuja julkaisuja päivittäin tai lähes päivittäin opetuksessa tai sen valmistelussa. Korkeakouluissa käytetään lähes joka kolmannella opetuskerralla sähköistä julkaisua; painettua julkaisua hieman harvemmin.

Suurin tekijänoikeudellinen ongelma on tiedon puute

35–50 % opettajista on kohdannut jossain työuransa vaiheessa tekijänoikeudellisia ongelmia. Eniten tekijänoikeudellisia ongelmia ovat kohdanneet ammattikorkeakoulujen opettajat. Suurin ongelma on tiedon puute. Opettajat eivät tiedä, mitä he saavat ja mitä eivät saa tehdä lain tai käyttöluvien nojalla. Huomioitavaa kuitenkin on, että yli puolet opettajista ei ole koskaan kohdannut tekijänoikeudellisia ongelmia työssään.

Tieto lisää tuskaa

Tekijänoikeuskoulutusta saaneet opettajat olivat kohdanneet selvästi useammin tekijänoikeudellisia ongelmia jossain vaiheessa työuraansa kuin ne, jotka eivät olleet saaneet tekijänoikeuskoulutusta. Tietoisuus tekijänoikeussäännöistä lisää kykyä tunnistaa erilaisia tekijänoikeudellisia ongelmatilanteita. Tietoisuus tekijänoikeuden sisällöstä ja teosten käyttöluvien tarpeellisuudesta aiheuttaa opettajille selkeästi enemmän epävarmuutta sen suhteen, saako jotain aineistoa käyttää opetuksessa vai ei. Toisaalta tekijänoikeudellisiin ongelmiin törmännyt opettaja on saattanut hakeutua koulutukseen saadakseen vastauksia tekijänoikeudellisiin kysymyksiinsä.

Opettajat kaipaavat selkeitä ohjeita ja lisää koulutusta

Tekijänoikeudet koetaan epäselviksi ja hankaliksi. Opetusympäristön digitalisoituessa ja sähköisen ja verkossa saatavilla olevan aineiston lisääntyessä toivotaan selkeitä ohjeita painetussa ja sähköisessä muodossa siitä, mitä saa ja mitä ei saa tehdä opetuksessa. Opettajat toivovat lisää tekijänoikeudellista koulutusta osaksi opettajankoulutusta sekä täydennyskoulutuksena.

1. ALKUSANAT

Kopioisto ry toteutti syksyllä 2014 selvityksen tekijänoikeuden suojaaman materiaalin käytöstä opetuksessa sekä opettajien mahdollisesti kohtaamista tekijänoikeudellisista ongelmista. Selvitys tehtiin peruskouluissa, lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa.

Oppimisympäristöt ja materiaalit ovat digitalisoituneet viime vuosina voimakkaasti. Kouluille on hankittu opetusta varten erilaisia teknisiä välineitä, kuten tietokoneita, esitystauluja ja tabletteja, mikä osaltaan on saattanut muuttaa opetusta ja opetuksessa käytettävää materiaalia.

Selvityksellä kartoitettiin yhtäältä millaista materiaalia ja laitteita opettajat käyttävät ja miten he hyödyntävät niitä opetuksessaan ja sen valmistelussa eri oppilaitosasteilla. Toisaalta selvityksen tavoitteena oli kartoittaa niitä tekijänoikeudellisia ongelmatilanteita, joita opettajat kohtaavat tekijänoikeuden suojaamien materiaalien käytössä opetuksessa. Lisäksi selvityksen tavoitteena oli selvittää, miten opettajan työtä voitaisiin tukea ja helpottaa tiedotuksellisin ja tekijänoikeudellisin ratkaisuin.

Selvitys toteutettiin osana opetus- ja kulttuuriministeriön ja Kopioisto ry:n välillä sovittua tutkimus- ja selvitystoimintaa.

2. SELVITYKSEN TAUSTA

Selvityksen kohderyhmänä oli peruskoulujen ja lukioiden, ammatillisten oppilaitosten, ammattikorkeakoulujen sekä yliopistojen opetushenkilökunta. Kysely toteutettiin syksyllä 2014 ensimmäisessä vaiheessa Kopioston kyselypaneelissa ja sen jälkeen otokseen satunnaisotannalla valituissa oppilaitoksissa tai oppilaitosten yksiköissä.

Kysely jakautui seuraaviin kokonaisuuksiin:

1. Taustatiedot
2. Opetus ja opetuksen valmistelu
3. Viimeisin opetuskerta
4. Tekijänoikeus ja opetus

Osa kysymyksistä tiedettiin jo etukäteen sellaisiksi, jotka koskevat vain hyvin pientä osuutta opettajista. Näiden kysymysten kohdalla tavoitteena oli saada vastaajilta mahdollisimman paljon tietoa, esimerkiksi avoimiin kenttiin annetuilla kuvauksilla kyseisestä ilmiöstä, sillä tällaisten harvinaisten ilmiöiden kvantitatiivinen arviointi ei ole mielekäästä.

Selvityksessä esitetyt arviot perustuvat jakaumien graafiseen tarkasteluun. Materiaalista on mahdollista tehdä myös joi-tain yksittäisiä seikkoja hyödyntäen tilastollisia testejä. Selvityksen kuvailevan luonteen ja laajuuden vuoksi materiaalia ei tässä raportissa ole tarkasteltu tällaisten testien kautta.

2.1. VASTAAJIEN TAUSTATIEDOT

Otokseen poimittiin mukaan oppilaitoksia ja oppilaitosten yksiköitä tai tiedekuntia **Taulukon 1** mukaisesti. Ammatillisissa oppilaitoksissa ja ammattikorkeakouluissa yksiköt olivat joko koulutusalojen mukaisia kokonaisuuksia tai erillisiä, fyysisiä toimipisteitä. Kyselyyn vastasi 2 811 henkilöä, joista 2 562 oli opettajia. Vastajat, joiden työ ei sisältänyt opetusta, vastasivat kyselyyn vain taustatietojen osalta.

Taulukko 1. Vastajamäärä.

Oppilaitos	Oppilaitosten/ yksiköiden määrä	Selvitykseen osallistuneita opettajia	Opettajia koko sektorilla
Peruskoulut ja lukiot	300 oppilaitosta	700	54222
Ammatilliset oppilaitokset	94 oppilaitosta / 178 yksikköä	625	14828
Ammattikorkeakoulut	22 korkeakoulua / 159 yksikköä	601	5473
Yliopistot	11 korkeakoulua / 21 tiedekuntaa	482	17940
Yhteensä		2811	92463

Opettajien määrät, Vipunen.fi, Opettajat Suomessa 2013.

Vastajien ikäjakauma on melko tasainen – ainoastaan yliopistoissa vastaajat olivat keskimäärin nuorempia kuin muilla oppilaitossektoreilla (**Taulukko 2**).

Taulukko 2. Vastajien ikä.

Ikä	Peruskoulut ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
30-vuotias tai alle	5,7 %	2,5 %	2,4 %	15,6 %
31-40 v.	21,0 %	17,9 %	19,4 %	30,8 %
41-50 v.	35,0 %	32,4 %	27,1 %	25,6 %
51-60 v.	33,6 %	35,6 %	39,1 %	20,0 %
Yli 60-vuotias	4,7 %	11,6 %	12,0 %	8,0 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Peruskoulut ja lukiot: n=734 / Ammatilliset oppilaitokset: n=731 / Ammattikorkeakoulut: n=701 / Yliopistot: n=636

Peruskouluissa ja lukioissa vastaajien jakautuminen aseman perusteella on kuvattu **Taulukossa 3**. Vastaajat, jotka olivat ilmoittaneet avoimella vastauksella asemansa kohdassa ”Muu”, luokiteltiin jälkikäteen erityis- ja esiopettajiin sekä opinto- tai koulunkäyntiohjaajiin. Suurin osa vastaajista oli aineen- tai luokanopettajia. **Taulukossa 4** on esitelty, mitä luokkia vastaajat opettivat. Vastaaja pystyi tarvittaessa valitsemaan useamman vaihtoehdon, mistä johtuen vastaajamäärä (n) on pienempi kuin vastausten yhteismäärä.

Taulukko 3. Vastaajien asema. Peruskoulut ja lukiot.

Asema	Peruskoulut ja lukiot
Luokanopettaja	286
Aineenopettaja	324
Eriyisopettaja*	62
Esiopettaja*	7
Opinto- tai koulunkäyntiohjaaja*	16
Hallintohenkilökuntaa	110
Muu	22
Yhteensä	827

n=743 / *Luokiteltu jälkikäteen

Taulukko 4. Vastaajien jakauma luokka-asteittain. Peruskoulut ja lukiot.

Opetusluokat	Vastaajat
1-3 lk	266
4-6 lk	331
7-9 lk	261
Lukio	160
Esiopetus*	10
Aikuisopetus*	8
Muu	16
Yhteensä	1052

n=700 / *Luokiteltu jälkikäteen

Taulukosta 5 ilmenee, että muillakin oppilaitossektoreilla suurin osa vastaajista oli opetushenkilökuntaa. Ainoastaan yliopistoissa moni vastaajista ilmoitti olevansa tutkija, joskin suurella osalla tutkijoista on myös opetusvelvollisuutta.

Taulukko 5. Vastaajien asema. Ammatilliset oppilaitokset, ammattikorkeakoulut, yliopistot.

	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
Opetushenkilökuntaa	609	560	382
Hallintohenkilökuntaa	101	110	53
Tutkija	-	31	317
Muu	49	64	47
Yhteensä	759	765	799

Ammatilliset oppilaitokset: n=731 / Ammattikorkeakoulut: n=701 / Yliopistot: n=636

Suurin osa ammatillisten oppilaitosten ja ammattikorkeakoulujen vastaajista työskenteli tekniikan ja liikenteen alalla sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla (**Taulukko 6**). Ammatillisten oppilaitosten opettajien edustavuutta tarkasteltiin vertaamalla koulutusalojen oppilasmäärien jakaumaa (Vipunen.fi) kyselyyn vastanneiden opettajien alan jakaumaan. Opettajien ja oppilasmäärien suhde on varsin vakaa muuttuja, eli yhtä opettajaa kohti on suurin piirtein sama määrä opiskelijoita alasta riippumatta. Tarkastelun mukaan ammatillisten oppilaitosten osalta edustavuus eri alojen suhteen oli erinomainen.

Taulukko 6. Vastaajien jakautuminen koulutusaloittain. Ammatilliset oppilaitokset ja ammattikorkeakoulut.

	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut
Humanistinen ja kasvatusala	4,5 %	5,8 %
Kulttuuriala	8,8 %	9,0 %
Luonnontieteiden ala	2,5 %	2,4 %
Luonnonvara- ja ympäristöala	5,6 %	4,9 %
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	9,6 %	6,4 %
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	20,0 %	25,2 %
Tekniikan ja liikenteen ala	25,9 %	28,7 %
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	14,5 %	13,4 %
Muu	8,8 %	4,1 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %

Ammatilliset oppilaitokset: n=731 / Ammattikorkeakoulut: n=701

Myös ammattikorkeakoulujen kohdalla tilanne oli edustavuuden suhteen hyvä. Vastauksia saatiin lähes samassa suhteessa, kuin mitä Vipusen tilastoissa on raportoitu ammattikorkeakoulujen opettajien alaksi.

Yliopistosektorilla vastauksia saatiin eniten tekniikan sekä lääke- ja terveystieteiden alalta. Myös yliopistojen kohdalla edustavuus on varsin kattava, kuitenkin niin, että maa- ja metsätieteiden alalta ei saatu lainkaan vastauksia. Tämä ala on kuitenkin kokonaisuutena pieni: kaikista yliopistojen opettajista vain n. 2 % edustaa tätä tieteenalaa (Vipunen.fi). (Taulukko 7.)

Taulukko 7. Vastaajien jakautuminen vastaajan opettaman päätieteenalan mukaan. Yliopistot.

Yliopistot	
Humanistiset tieteet	12,1 %
Luonnontieteet	14,6 %
Lääke- ja terveystieteet	21,0 %
Maa- ja metsätieteet	0,0 %
Taide ja suunnittelu	2,2 %
Taloustieteet	5,7 %
Kasvatustieteet	6,8 %
Tekniikka	27,2 %
Yhteiskuntatieteet	6,1 %
Muu	3,5 %
Yhteensä	100,0 %

n=636

2.2. VIIMEISIN OPETUSKERTA

Selvityksessä haluttiin tarkastella myös viimeisimmän opetuskerran (eli oppitunnin tai luennon) sisältöä. Tavoitteena oli saada esille sellaisia epätyypillisiä ilmiöitä, jotka eivät tule esiin kysyttäessä, mitä vastaaja yleensä tekee. Näillä harvinaisemmilla toimintatavoilla voi olla tekijänoikeudellisesta näkökulmasta katsoen oma merkityksensä. Lisäksi viimeisimmän opetuskerran tarkastelu voi tarjota mahdollisuuden arvioida ilmiöiden määrää tai toistuvuutta, esimerkiksi millä osuudella kaikista oppitunneista käytetään jotain tiettyä opetuksen apuvälinettä tai materiaalia. Viimeisimmästä opetuskerrasta kysyttiin vain niiltä vastaajilta, jotka olivat antaneet opetusta viimeisen puolen vuoden aikana.

Vastausten jakautuminen oppiaineittain ja koulutusaloittain ilmenee **Taulukoissa 8–10**. Verrattaessa **Taulukkoa 8** Opetushallituksen perusopetuksen tuntijakotaulukkoon (Perusopetuksen tuntijakotaulukko 2012), nähtiin että vastaajien edustamat oppiaineet ovat hyvin linjassa tosiasiallisten opetustuntimäärien kanssa. On kuitenkin syytä huomioida, että Opetushallituksen taulukko koskee vain perusopetusta, mutta tässä taulukossa mukana ovat myös lukion opettajat.

Taulukko 8. Viimeisimmän opetuskerran jakautuminen oppiaineittain. Peruskoulut ja lukiot.

Oppiaine	Peruskoulut ja lukiot
Äidinkieli	16,9 %
Matematiikka	16,6 %
Vieraat kielet	12,7 %
Kuvataide	6,0 %
Käsityö	6,0 %
Historia tai yhteiskuntaoppi	5,9 %
Luonnontieto	5,1 %
Uskonto tai elämäkatsomustieto	5,0 %
Liikunta	4,3 %
Musiikki	4,0 %
Fysiikka	3,6 %
Muu	3,3 %
Opinto-ohjaus	2,1 %
Biologia	1,9 %
Kotitalous	1,9 %
Kemia	1,7 %
Tietotekniikka	1,1 %
Maantieto	1,0 %
Terveystieto	1,0 %
Yhteensä	100,0 %

n=700

Taulukko 9. Viimeisimmän opetuskerran jakautuminen koulutusaloittain. Ammatilliset oppilaitokset ja ammattikorkeakoulut.

Koulutusala	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut
Tekniikan ja liikenteen ala	24,3 %	29,6 %
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	19,2 %	25,8 %
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	13,6 %	14,2 %
Kulttuuriala	8,8 %	8,7 %
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	10,4 %	6,9 %
Humanistinen ja kasvatusala	3,2 %	5,7 %
Luonnonvara- ja ympäristöala	5,0 %	5,4 %
Luonnontieteiden ala	2,7 %	2,2 %
Muu	12,8 %	1,5 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %

Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=597

Taulukko 10. Viimeisimmän opetuskerran jakautuminen tieteenaloittain. Yliopistot.

Tieteenala	Yliopistot
Tekniikka	23,7 %
Lääke- ja terveystieteet	21,4 %
Luonnontieteet	15,7 %
Humanistiset tieteet	14,4 %
Kasvatustieteet	6,8 %
Taloustieteet	5,9 %
Yhteiskuntatieteet	5,9 %
Muu	3,2 %
Taide ja suunnittelu	3,0 %
Maa- ja metsätieteet	0,0 %
Yhteensä	100,0 %

n=439

Yksittäisten oppiaineiden tai koulutus- ja tieteenalojen tarkastelu ei ole mielekäästä vastausmäärien jäädessä niin alhaisiksi, että johtopäätösten teko ei ole mahdollista. Oppiaineet sekä koulutus- ja tieteenalat yhdistettiinkin muutamaksi isommaksi kokonaisuudeksi ryhmittelemällä samankaltaiset alat tai oppiaineet samaan ryhmään. Yliopistoissa taiteen ja suunnittelun koulutusala jätettiin kuitenkin omaksi ryhmäkseen erityisluonteensa vuoksi, vaikka vastauksia kyseisestä ryhmästä saatiin vähän.

Peruskoulujen ja lukiodien kohdalla seuraavat aineryhmät muodostettiin yksittäisistä oppiaineista:

- reaaliaineet
- matemaattiset aineet
- kielet (myös äidinkieli) sekä
- muut aineet.

Ammatillisissa oppilaitoksissa ja ammattikorkeakouluissa koulutusalat yhdistettiin seuraavasti:

- humanistinen ja kasvatusalat
- kulttuuriala
- luonnontieteiden ala, luonnonvara- ja ympäristöala, tekniikka ja liikenne
- yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala
- matkailu-, ravitsemis-, talous-, sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala (vain ammattikorkeakoulut) sekä
- muu koulutusala.

Yliopistojen tieteenalakohtainen ryhmittely oli:

- humanistiset ja kasvatustieteet
- luonnontieteet
- lääke- ja terveystieteet
- taide ja suunnittelu
- talous- ja yhteiskuntatieteet
- tekniikka sekä
- muu tieteenala.

Jos jäljempänä ei jonkin kysymyksen kohdalla ole oppiaine-, koulutus- tai tieteenalakohtaista tarkastelua, niin silloin tätä tarkastelua ei ole ollut mielekäästä tehdä tai merkittäviä eroja ei ole ollut havaittavissa.

3. OPETUKSESSA JA OPETUKSEN VALMISTELUSSA KÄYTETYT LAITTEET JA MATERIAALIT

Vastaajilta selvitettiin ensin millaisia teknisiä laitteita ja materiaaleja he yleensä hyödyntävät opetuksessa ja sen valmistelussa. Tämän jälkeen tarkasteltiin lähemmin millaisia laitteita ja materiaaleja opettajat olivat käyttäneet viimeisimmällä opetuskerralla ja miten he olivat käyttäneet niitä.

3.1. TEKNISTEN LAITTEIDEN HYÖDYNTÄMINEN OPETUKSESSA JA OPETUKSEN VALMISTELUSSA

Vastaajilta kysyttiin ensin miten usein he käyttävät erilaisia teknisiä laitteita opetuksessa ja opetuksen valmistelussa, minkä jälkeen tarkennettiin laitteiden käytön määrää ja toistuvuutta selvittämällä, mitä laitteita opettaja oli käyttänyt viimeisimmällä opetuskerralla. Saadut tulokset näyttävät hyvin samankaltaisilta *Opeka 2013* -selvityksen tulosten kanssa (Sairanen ym. 2014).

Taulukoissa 11–14 on esitetty kuinka usein opettajat käyttävät teknisiä laitteita opetuksessa ja sen valmistelussa. Valmiiden vastausvaihtoehtojen lisäksi vastaajilla oli mahdollisuus kertoa avoimessa kentässä myös muista säännöllisesti opetuksessa käyttämistään laitteista. Saadut vastaukset olivat hajanaisia eikä mikään yksittäinen laite toistunut vastauksissa muutamaa kertaa useammin. Osa vastaajista oli maininnut opetuksessa ja sen valmistelussa käytettäväksi laitteeksi myös liitu- ja tussitaulun.

Peruskouluissa, lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa ja ammattikorkeakouluissa yli 80 % opettajista käyttää päivittäin tietokonetta opetuksessa tai sen valmistelussa. Yliopistoissa noin 62 % opettajista käyttää tietokonetta päivittäin ja yli 80 % vähintään muutaman kerran viikossa. Ero muihin oppilaitoksiin selittyy osaltaan sillä, että yliopistoissa opettaja ei välttämättä anna opetusta päivittäin, toisin kuin muilla oppilaitossektoreilla. Myös videotykkiä käyttää yli 80 % opettajista vähintään muutaman kerran viikossa – yliopistoissa hieman vähemmän.

20–25 % opettajista käyttää tablettia opetuksessa tai sen valmistelussa ainakin muutaman kerran viikossa ja noin 40 % ainakin muutaman kerran kuukaudessa. Korkeakouluissa tablettien käyttö opetuksessa on vähäisempää. *Opeka 2013* -selvityksen perusteella tablettien käyttö vaikuttaisi lisääntyneen peruskouluissa ja lukioissa: vuoden 2012 *Opeka*-selvityksessä tabletti ei ollut lainkaan käytetyimpien laitteiden listalla (Sairanen ym. 2014).

Esitystaulua käyttää päivittäin tai muutaman kerran viikossa vajaa 30 % peruskoulujen ja lukioiden opettajista: vastaajista lähes puolet ei kuitenkaan ole koskaan käyttänyt esitystaulua opetuksessa tai sen valmistelussa. Muissa oppilaitoksissa esitystaulun käyttö on huomattavasti vähäisempää, vain noin 10 % opettajista käyttää sitä päivittäin tai muutaman kerran viikossa. Tämä on luontevaa, sillä esitystauluja ei toistaiseksi ole oppilaitoksissa, vaikka niiden käyttö onkin kasvussa (Jalava ym. 2013; Sairanen ym. 2014). Televisiota ja digikameraa käytetään vielä harvemmin opetuksessa tai sen valmistelussa. 70–80 % vastaajista käyttää televisiota opetuksessa tai sen valmistelussa harvemmin kuin kerran vuodessa tai ei koskaan.

Yliopistoissa työskentelevät opettajat näyttäisivät käyttävän teknisiä laitteita opetuksessa ja sen valmistelussa keskimäärin vähemmän kuin muiden oppilaitossektorien opettajat. Useimmin laitteita käytettiin peruskouluissa ja lukioissa sekä ammatillisissa oppilaitoksissa.

Laitteiden käyttöä tarkasteltiin myös vastaajien iän mukaan. Tämä tarkastelu ei tuottanut selkeitä eroja ikäryhmien välille. Huomattavaa kuitenkin on, että vanhempien vastaajien joukossa oli enemmän niitä, jotka eivät olleet koskaan käyttäneet mitään mainituista laitteista opetuksessa tai sen valmistelussa.

Taulukko 11. Kuinka usein käytät seuraavia laitteita opetuksessa tai sen valmistelussa? Peruskoulut ja lukiot.

	Kannettava tietokone	Videotykki	Dokumentti-kamera	Esitystaulu (esim. Smart-board)	Tabletti	Älypuhelin	Cd-/dvd-soitin	Televisio	Digitaali-kamera
Päivittäin	79,9 %	68,6 %	66,6 %	20,1 %	11,3 %	10,4 %	11,6 %	1,1 %	1,1 %
Muutaman kerran viikossa	13,7 %	13,6 %	15,4 %	8,0 %	14,4 %	11,6 %	21,0 %	2,6 %	5,0 %
Muutaman kerran kuukaudessa	3,1 %	6,3 %	7,0 %	6,9 %	16,7 %	20,9 %	22,4 %	6,6 %	17,7 %
Muutaman kerran vuodessa	2,0 %	4,4 %	3,3 %	7,4 %	15,9 %	16,0 %	23,4 %	22,0 %	34,6 %
Harvemmin kuin kerran vuodessa	0,6 %	2,9 %	2,7 %	12,1 %	9,3 %	9,0 %	8,9 %	22,9 %	18,7 %
En koskaan	0,7 %	4,3 %	5,0 %	45,4 %	32,4 %	32,1 %	12,7 %	44,9 %	22,9 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n=700

Taulukko 12. Kuinka usein käytät seuraavia laitteita opetuksessa tai sen valmistelussa? Ammatilliset oppilaitokset.

	Kannettava tietokone	Videotykki	Dokumentti-kamera	Esitystaulu (esim. Smart-board)	Tabletti	Älypuhelin	Cd-/dvd-soitin	Televisio	Digitaali-kamera
Päivittäin	81,4 %	48,3 %	16,2 %	3,8 %	10,7 %	17,6 %	4,6 %	2,9 %	3,5 %
Muutaman kerran viikossa	10,7 %	30,7 %	19,4 %	7,4 %	8,8 %	10,7 %	6,6 %	2,1 %	10,1 %
Muutaman kerran kuukaudessa	3,5 %	11,0 %	13,1 %	10,2 %	11,5 %	15,2 %	15,7 %	8,8 %	17,4 %
Muutaman kerran vuodessa	2,6 %	4,6 %	16,6 %	15,0 %	13,1 %	11,2 %	25,8 %	21,8 %	28,5 %
Harvemmin kuin kerran vuodessa	1,4 %	2,9 %	10,1 %	17,1 %	12,3 %	12,0 %	20,0 %	26,1 %	18,1 %
En koskaan	0,3 %	2,4 %	24,6 %	46,4 %	43,5 %	33,3 %	27,4 %	38,4 %	22,4 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n=625

Taulukko 13. Kuinka usein käytät seuraavia laitteita opetuksessa tai sen valmistelussa? Ammattikorkeakoulut.

	Kannettava tietokone	Videotykki	Dokumentti-kamera	Esitystaulu (esim. Smart-board)	Tabletti	Älypuhelin	Cd-/dvd-soitin	Televisio	Digitaali-kamera
Päivittäin	85,4 %	53,1 %	4,8 %	1,8 %	8,7 %	15,0 %	2,5 %	1,8 %	1,5 %
Muutaman kerran viikossa	8,3 %	31,4 %	9,0 %	5,7 %	9,0 %	8,7 %	2,8 %	1,0 %	5,3 %
Muutaman kerran kuukaudessa	3,0 %	8,0 %	10,5 %	9,2 %	12,1 %	11,3 %	10,1 %	6,2 %	15,5 %
Muutaman kerran vuodessa	1,2 %	4,0 %	22,0 %	14,5 %	12,6 %	15,5 %	17,8 %	11,8 %	25,8 %
Harvemmin kuin kerran vuodessa	1,5 %	2,5 %	18,1 %	22,0 %	17,3 %	13,6 %	23,6 %	27,1 %	21,6 %
En koskaan	0,7 %	1,0 %	35,6 %	46,9 %	40,3 %	35,9 %	43,1 %	52,1 %	30,3 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n=601

Taulukko 14. Kuinka usein käytät seuraavia laitteita opetuksessa tai sen valmistelussa? Yliopistot.

	Kannettava tietokone	Videotykki	Dokumentti-kamera	Esitystaulu (esim. Smart-board)	Tabletti	Älypuhelin	Cd-/dvd-soitin	Televisio	Digitaali-kamera
Päivittäin	62,4 %	20,7 %	3,5 %	3,5 %	7,3 %	6,4 %	2,1 %	1,5 %	1,7 %
Muutaman kerran viikossa	20,1 %	40,5 %	4,4 %	4,8 %	6,4 %	6,2 %	3,1 %	1,0 %	3,3 %
Muutaman kerran kuukaudessa	7,9 %	20,5 %	7,9 %	8,1 %	6,8 %	7,7 %	5,4 %	3,1 %	11,2 %
Muutaman kerran vuodessa	5,8 %	11,2 %	14,1 %	11,8 %	10,2 %	10,4 %	9,5 %	7,7 %	17,8 %
Harvemmin kuin kerran vuodessa	1,7 %	3,3 %	18,0 %	18,9 %	12,7 %	15,6 %	19,1 %	20,7 %	14,9 %
En koskaan	2,1 %	3,7 %	52,1 %	52,9 %	56,6 %	53,7 %	60,8 %	66,0 %	51,0 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n=482

Taulukossa 15 on laskettu osuudet kaikista opetuskerroista, joilla käytetään **Taulukoissa 11–14** mainittuja teknisiä laitteita. Taulukosta voidaan nähdä, että viimeisimmän opetuskerran yhteydessä käytetyt laitteet eivät eroa merkittävästi siitä, mitä laitteita opettajat yleensä käyttävät. Vastajien ilmoittamissa muissa laitteissa nousivat esiin piirtoheitin ja mikroskooppi.

Tarkasteltaessa laitteiden käyttöä peruskouluissa ja lukioissa oppiaineryhmien välillä voidaan todeta, että ryhmässä ”Muut aineet” on teknisten opetusapuvälineiden käyttö selvästi vähäisempää lukuun ottamatta cd- tai dvd-soitinta. Ilmiön voidaan arvella johtuvan siitä, että tähän ryhmään kuuluvat mm. liikunta- ja käsityötunnit. Cd- tai dvd-soittimen yleisemmälle käytölle selitys löytynee musiikin oppitunneista, jotka ryhmiteltiin luokkaan ”Muut aineet”. Reaaliaineiden tunneilla tietokoneen käyttö näyttäisi olevan yleisintä. Kielten opetuksessa käytetään enemmän cd- tai dvd-soittimia kuin muissa oppiaineissa.

Ammatillisten oppilaitosten osalta keskeisin havainto laitteiden käytössä on se, että kulttuurialalla käytetään laitteita ylipäätään keskimääräistä vähemmän pois lukien cd- tai dvd-soitin, jota käytetään tällä alalla keskimääräistä enemmän. Myös ammattikorkeakouluissa selkein havainto oli kulttuurialan keskimääräistä vähäisempi laitteiden käyttö opetuksessa.

Yliopistojen osalta esiin nousi taiteen ja suunnittelun alalla dokumenttikameran selvästi keskimääräistä yleisempi käyttö. Taiteen ja suunnittelun ryhmässä oli kuitenkin vain vähän vastaajia, joten tulos on lähinnä suuntaa-antava.

Taulukko 15. Viimeisimmän opetuskerran aikana käytettyjen laitteiden osuus kaikista opetuskerroista.

Laite	Peruskoulu ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
Tietokone/kannettava tietokone	64,7 %	78,9 %	92,6 %	91,1 %
Videotykki	55,7 %	69,1 %	80,7 %	81,5 %
Dokumenttikamera	53,1 %	27,2 %	10,6 %	7,7 %
Esitystaulu	17,0 %	9,1 %	8,0 %	9,3 %
Cd- tai dvd-soitin	8,4 %	5,1 %	3,2 %	0,9 %
Tabletti	7,3 %	5,6 %	7,5 %	4,8 %
Muu laite	4,6 %	7,4 %	11,4 %	10,0 %
Älypuhelin	4,1 %	6,9 %	6,7 %	3,4 %
Digitaalikamera	1,0 %	2,7 %	1,8 %	2,3 %
Televisio	0,3 %	0,8 %	1,2 %	0,0 %

Peruskoulu ja lukiot: n=700 / Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=597 / Yliopistot: n=439

3.2. MATERIAALIT OPETUKSESSA JA OPETUKSEN VALMISTELUSSA

Laitteiden lisäksi selvityksessä kartoitettiin, millaista materiaalia opettajat käyttävät opetuksessa ja sen valmistelussa ja miten he käyttävät sitä. Materiaalien käyttöä selvitettiin samalla tavalla kuin laitteiden käyttöä: tarkastelemalla ensin sitä, kuinka usein opettajat yleensä käyttävät tiettyjä materiaaleja opetuksessa sekä kysymällä lisäksi millaista materiaalia ja miten vastaaja oli käyttänyt sitä viimeisimmällä opetuskerralla.

3.2.1. Peruskoulut, lukiot ja ammatilliset oppilaitokset

Taulukoissa 16–17 on esitetty millaista materiaalia peruskoulujen, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opettajat käyttävät opetuksessa ja sen valmistelussa ja kuinka usein näitä materiaaleja käytetään.

Peruskouluissa ja lukioissa käytetään eniten oppikirjakustantajien tarjoamaa materiaalia sekä itse tehtyä materiaalia. Ammatillisissa oppilaitoksissa käytetään eniten itse tehtyä materiaalia sekä painettuja oppi- ja työkirjoja.

Yli 90 % peruskouluissa ja lukioissa työskentelevistä opettajista käyttää painettua oppi- tai työkirjaa tai oppikirjan lisämateriaalia päivittäin tai lähes päivittäin. Sähköistä kustannettua oppimateriaalia tai sen lisämateriaalia käyttää lähes 44 % peruskoulun tai lukion opettajista päivittäin tai lähes päivittäin. 57 % opettajista käyttää sähköistä kustannettua oppimateriaalia ainakin muutaman kerran kuukaudessa.

Ammatillisissa oppilaitoksissa 57 % opettajista käyttää painettuja oppi- ja työkirjoja päivittäin tai lähes päivittäin. Lisämateriaalin ja sähköisen kustannetun oppimateriaalin käyttö sen sijaan ei ole niin yleistä kuin peruskouluissa ja lukioissa, mikä saattaa selittyä sillä, ettei tälle sektorille ole tällaista materiaalia yhtä paljon tarjolla. Voidaankin todeta, että etenkin peruskouluissa ja lukioissa kustannetun oppimateriaalin asema on edelleen vahva.

Oppikirjakustantajien tarjoaman materiaalin lisäksi myös useat järjestöt, yritykset ja viranomaiset tarjoavat erilaista materiaalia opetuskäyttöön sekä painettuna että verkossa. **Taulukoiden 16 ja 17** perusteella peruskoulujen, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opettajat eivät tyypillisesti käytä tällaista materiaalia viikoittain, vaan käyttö on satunnaisempaa (muutaman kerran kuukaudessa tai muutamia kertoja vuodessa). Painetun ja sähköisen materiaalin käytön kohdalla ei ollut merkittäviä eroja kummallakaan sektorilla.

Lehtikustantajien ja mediatalojen tarjoamaa materiaalia opettajat käyttävät satunnaisesti; lehtikustantajien materiaaleista painettu materiaali on sähköistä käytetympää etenkin peruskouluissa ja lukioissa. Peruskouluissa ja lukioissa lehtikustantajien materiaaleja (sekä sähköistä että

painettua) käytetään ylipäänsä useammin kuin ammatillisissa oppilaitoksissa. Mediatalojen tarjoamaa sähköistä materiaalia käytetään peruskouluissa ja lukioissa useammin kuin lehtimateriaalia: peruskouluissa ja lukioissa opettajista yli puolet käyttää tällaista materiaalia kuukausittain. Ammatillisissa oppilaitoksissa ei vastaavaa eroa ollut havaittavissa.

Suurin osa opettajista käyttää kokonaan itse tekemäänsä materiaalia opetuksessa lähes päivittäin. Itse tehtyä materiaalia käytetään paljon etenkin ammatillisissa oppilaitoksissa: käytännössä kaikki opettajat käyttävät tällaista materiaalia ainakin joskus, ja päivittäin tai lähes päivittäin sitä käyttää 83 % opettajista tällä sektorilla. Peruskouluissa ja lukioissa itse tehtyä materiaalia käytetään jonkin verran vähemmän: päivittäin tai lähes päivittäin tällaista materiaalia käyttää 57 % opettajista. Kollegan laatimaa materiaalia opettajat käyttävät harvemmin kuin itse tehtyä materiaalia, mutta lähes kaikki opettajat käyttävät tällaista materiaalia ainakin joskus.

Ikäryhmittäisessä tarkastelussa näkyi merkittävä ero itse tehdyn materiaalin ja kollegan laatiman materiaalin käytössä: vanhemmat opettajat käyttävät enemmän itse tekemäänsä materiaalia ja vähemmän kollegan laatimaa materiaalia. Havaittiin myös, että opettajat, jotka käyttävät paljon erilaisia sähköisiä laitteita opetuksessa käyttävät myös enemmän sähköisiä materiaaleja kuin muut opettajat.

**Taulukko 16. Kuinka usein käytät seuraavia materiaaleja opetuksessa tai sen valmistelussa?
Peruskoulut ja lukiot.**

	Oppikirjakustantajien materiaali				Järjestön, yrityksen tai viranomaisen tarjoamat materiaalit		Lehtikustantajien tarjoama materiaali		Media- talojen (esim. Yle) tarjoama materiaali	Muut materiaalit	
	Painettu oppikirja tai työkirja	Painettu oppikirjan lisämateriaali	Maksullinen sähköinen materiaali	Maksuton sähköinen materiaali	Painettu materiaali	Sähköinen materiaali	Painettu materiaali (esim. sanoma- tai aikakauslehdet)	Sähköinen materiaali	Sähköinen materiaali	Kollegan laatima materiaali	Kokonaan itse tekemäni materiaali
Päivittäin	82,1 %	30,9 %	24,3 %	17,1 %	2,3 %	3,4 %	2,1 %	3,3 %	3,0 %	1,9 %	26,6 %
Muutaman kerran viikossa	10,0 %	34,1 %	19,6 %	32,6 %	8,0 %	12,7 %	7,9 %	9,6 %	14,1 %	11,4 %	30,9 %
Muutaman kerran kuukaudessa	4,1 %	16,9 %	13,1 %	28,4 %	29,9 %	32,9 %	27,1 %	22,9 %	38,7 %	31,3 %	26,1 %
Muutaman kerran vuodessa	1,7 %	8,9 %	6,9 %	12,7 %	39,7 %	31,4 %	46,3 %	34,1 %	28,6 %	32,9 %	10,7 %
Harvemmin kuin kerran vuodessa	0,9 %	3,0 %	5,7 %	4,0 %	12,9 %	10,6 %	11,4 %	15,3 %	8,1 %	13,6 %	3,4 %
En koskaan	1,1 %	6,3 %	30,4 %	5,1 %	7,3 %	9,0 %	5,1 %	14,9 %	7,4 %	9,0 %	2,3 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n=700

Taulukko 17. Kuinka usein käytät seuraavia materiaaleja opetuksessa tai sen valmistelussa? Ammatilliset oppilaitokset.

	Oppikirjakustantajien materiaali				Järjestön, yrityksen tai viranomaisen tarjoamat materiaalit		Lehtikustantajien tarjoama materiaali		Media- talojen (esim. Yle) tarjoama materiaali	Muut materiaalit	
	Painettu oppikirja tai työkirja	Painettu oppikirjan lisämateriaali	Maksullinen sähköinen materiaali	Maksuton sähköinen materiaali	Painettu materiaali	Sähköinen materiaali	Painettu materiaali (esim. sanoma- tai aikakauslehdet)	Sähköinen materiaali	Sähköinen materiaali	Kollegan laatima materiaali	Kokonaan itse tekemäni materiaali
Päivittäin	26,7 %	5,9 %	2,9 %	9,4 %	2,6 %	7,2 %	2,4 %	3,5 %	3,4 %	2,7 %	50,2 %
Muutaman kerran viikossa	31,7 %	12,5 %	7,0 %	28,0 %	16,6 %	25,4 %	11,7 %	13,9 %	11,5 %	14,9 %	33,1 %
Muutaman kerran kuukaudessa	19,0 %	18,7 %	11,0 %	29,9 %	33,0 %	32,6 %	32,6 %	28,5 %	28,5 %	29,9 %	11,0 %
Muutaman kerran vuodessa	10,1 %	18,4 %	13,4 %	16,8 %	26,6 %	18,6 %	29,3 %	25,6 %	26,6 %	25,9 %	4,0 %
Harvemmin kuin kerran vuodessa	4,6 %	15,4 %	15,0 %	5,9 %	10,1 %	7,5 %	13,0 %	11,7 %	14,1 %	14,9 %	1,4 %
En koskaan	7,8 %	29,1 %	50,6 %	9,9 %	11,2 %	8,6 %	11,0 %	16,8 %	16,0 %	11,7 %	0,2 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n=625

3.2.2. Yliopistot ja ammattikorkeakoulut

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen osalta selvitettiin tietokirja- ja tiedekustantajien materiaalien käyttöä oppikirjakustantajien tarjoaman materiaalin sijaan. Muilta osin kysymys noudatteli samaa rakennetta kuin peruskoulujen ja lukioiden sekä ammatillisten oppilaitosten kohdalla.

Taulukoista 18–19 nähdään, että ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa käytetään eniten itse tehtyä materiaalia. Muiden tekemästä aineistoista eniten käytetään tiedekustantajien painettua ja maksutonta sähköistä aineistoa. Ammattikorkeakouluissa maksutonta sähköistä tiedekustantajien materiaalia käyttää kuukausittain yli 83 % opettajista, yliopistoissa vastaava luku oli 72 %. Suurin osa opettajista käyttää myös painettuja oppi- tai tietokirjoja kuukausittain. Tietokirjakustantajien tarjoamat maksulliset sähköiset materiaalit sen sijaan olivat vähiten käytetty aineistolaji kummallakin sektorilla, mikä osaltaan selittynee sillä, että tällaisia aineistoja on vähiten tarjolla korkeakoulusektorille. Kaiken kaikkiaan tietokirjakustantajien aineistoja käytetään hieman enemmän ammattikorkeakouluissa kuin yliopistoissa.

Yli 70 % yliopistojen opettajista käyttää tiedekustantajien tarjoamaa sähköistä materiaalia, kuten tieteellisiä aikakauslehtiä, kuukausittain. Ammattikorkeakouluissa tällaisen materiaalin käyttö vaikuttaisi olevan jossain määrin vähäisempää: 64 % opettajista käyttää sitä kuukausittain. Painettuja tieteellisiä artikkeleja käyttää kuukausittain yliopistoissa yli puolet ja ammattikorkeakouluissakin lähes puolet opettajista.

Järjestöjen, yritysten tai viranomaisen tarjoamaa materiaalia käytettiin yleisimmin ammattikorkeakouluissa – lähes kaikki vastaajat tällä sektorilla olivat käyttäneet etenkin sähköistä materiaalia ainakin joskus ja suuri osa käytti sitä kuukausittain. Painetun materiaalin käyttö oli satunnaisempaa, mutta melkein puolet vastaajista käytti sitäkin kuukausittain.

Yliopistoissa sähköistä ja painettua materiaalia käytetään harvemmin, mutta sähköisen materiaalin kohdalla vastaajien enemmistö käyttää sitäkin vähintään muutamia kertoja vuodessa; lähes puolet opettajista tällä sektorilla käyttää myös painettua materiaalia useamman kerran vuodessa.

Lehtikustantajien ja mediatalojen tarjoaman materiaalin käyttö oli selkeästi harvinaisempaa yliopistoissa: kolmasosa opettajista tällä sektorilla ei käytä koskaan lehtikustantajien tarjoamaa painettua materiaalia. Sähköistä materiaalia käyttää ainakin joskus 73 % opettajista, joskin käyttö on melko satunnaista. Mediatalojen tarjoamaa sähköistä materiaalia käyttää edes joskus 61 % opettajista. Ammattikorkeakouluissa lehtikustantajien aineistoja käytettiin useammin: painettua materiaalia käytti kuukausittain 41 % vastaajista ja sähköistä materiaalia lähes puolet. Mediatalojen sähköistä materiaalia käytettiin satunnaisemmin, mutta sitäkin käyttää ainakin joskus yli 80 % ammattikorkeakouluopettajista.

Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen opettajista enemmistö käyttää päivittäin tai lähes päivittäin itse tehtyä materiaalia ja käytännössä melkein kaikki käyttävät sitä ainakin joskus. Kollegan laatimaa materiaalia käytetään korkeakouluissa useammin kuin peruskouluissa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. Itse tehtyyn materiaaliin palataan tarkemmin luvussa 5.

Myös näillä sektoreilla oli havaittavissa sama ilmiö kuin peruskouluissa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa: vanhemmat opettajat käyttävät vähemmän kollegan laatimaa ja enemmän itse tekemäänsä materiaalia. Sähköistä materiaalia puolestaan käyttävät useammin ne, jotka käyttävät paljon sähköisiä laitteita opetuksessa tai sen valmistelussa.

Taulukko 18. Kuinka usein käytät seuraavia materiaaleja opetuksessa tai sen valmistelussa? Ammattikorkeakoulut.

	Tietokirjakustantajien materiaali			Tiedekustantajien materiaalit		Järjestön, yrityksen tai viranomaisen tarjoama materiaali		Lehtikustantajien tarjoama materiaali		Media- talojen (esim. Yle) tarjoama materiaali	Muut materiaalit	
	Painettu oppikirja tai tietokirja	Maksullinen sähköinen materiaali	Maksuton sähköinen materiaali	Painettu materiaali	Sähköinen materiaali	Painettu materiaali	Sähköinen materiaali	Painettu materiaali	Sähköinen materiaali	Sähköinen materiaali	Kollegan laatima materiaali	Kokonaan itse tekemäni materiaali
Päivittäin	21,8 %	5,3 %	24,6 %	5,7 %	9,7 %	2,7 %	9,3 %	4,5 %	5,7 %	2,7 %	4,5 %	54,7 %
Muutaman kerran viikossa	32,1 %	8,5 %	33,3 %	17,6 %	27,1 %	14,0 %	28,8 %	10,8 %	17,8 %	12,3 %	13,0 %	28,0 %
Muutaman kerran kuukaudessa	22,8 %	13,0 %	24,8 %	25,6 %	27,0 %	27,6 %	31,3 %	26,1 %	26,1 %	22,6 %	23,1 %	10,0 %
Muutaman kerran vuodessa	14,5 %	13,5 %	10,0 %	24,6 %	20,0 %	29,5 %	19,5 %	28,0 %	25,0 %	29,5 %	30,0 %	4,3 %
Harvemmin kuin kerran vuodessa	5,3 %	19,8 %	4,0 %	14,8 %	8,7 %	15,0 %	6,8 %	17,6 %	13,0 %	17,3 %	19,8 %	2,3 %
En koskaan	3,5 %	39,9 %	3,3 %	11,6 %	7,7 %	11,3 %	4,3 %	13,0 %	12,5 %	15,6 %	9,7 %	0,7 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n=601

Taulukko 19. Kuinka usein käytät seuraavia materiaaleja opetuksessa tai sen valmistelussa? Yliopistot.

	Tietokirjakustantajien materiaali			Tiedekustantajien materiaalit		Järjestön, yrityksen tai viranomaisen tarjoama materiaali		Lehtikustantajien tarjoama materiaali		Media-talojen (esim. Yle) tarjoama materiaali	Muut materiaalit	
	Painettu oppikirja tai tietokirja	Maksullinen sähköinen materiaali	Maksuton sähköinen materiaali	Painettu materiaali	Sähköinen materiaali	Painettu materiaali	Sähköinen materiaali	Painettu materiaali	Sähköinen materiaali	Sähköinen materiaali	Kollegan laatima materiaali	Kokonaan itse tekemäni materiaali
Päivittäin	18,5 %	3,9 %	17,2 %	11,2 %	16,2 %	2,5 %	5,6 %	3,1 %	4,8 %	2,7 %	3,5 %	31,1 %
Muutaman kerran viikossa	24,3 %	8,7 %	28,4 %	18,9 %	27,8 %	3,3 %	14,1 %	3,9 %	8,5 %	4,8 %	13,3 %	34,6 %
Muutaman kerran kuukaudessa	27,8 %	12,7 %	26,3 %	23,2 %	29,7 %	15,4 %	23,2 %	17,2 %	21,0 %	16,2 %	24,3 %	16,8 %
Muutaman kerran vuodessa	17,0 %	14,7 %	14,5 %	20,1 %	13,9 %	27,6 %	24,9 %	18,5 %	19,5 %	19,1 %	33,2 %	13,1 %
Harvemmin kuin kerran vuodessa	6,2 %	14,3 %	7,5 %	14,1 %	5,6 %	22,8 %	13,3 %	23,2 %	19,1 %	18,5 %	17,0 %	3,3 %
En koskaan	6,2 %	45,6 %	6,0 %	12,4 %	6,8 %	28,4 %	18,9 %	34,0 %	27,2 %	38,8 %	8,7 %	1,0 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n=482

4. KUSTANNETUN JA MUUN MATERIAALIN KÄYTTÖ OPETUKSESSA

Muun kuin itse tehdyn materiaalin käyttäminen opetuksessa on tekijänoikeudellisesta näkökulmasta keskeinen osa tätä selvitystä. Muiden tekemä materiaali voi olla muun muassa kustannettua joko sähköistä tai painettua materiaalia, jonkun muun tahon julkaisemaa materiaalia, kollegan laatimaa materiaalia, liikkuvaa kuvaa, musiikkia tai verkossa vapaasti saatavilla olevaa materiaalia. Seuraavaksi tarkastellaan lähemmin, millaista muiden tekemää materiaalia opettajat hyödyntävät opetuksessa ja miten. Tarkastelu perustuu viimeisimpään opetuskertaan.

Muiden tekemää materiaalia käytetään noin 50–60 %:ssa kaikista opetuskerroista (**Taulukko 20**).

Taulukoista 21 ja 22 ilmenee, millaista muiden tekemää materiaalia opettajat olivat käyttäneet viimeisimmällä opetuskerralla ja mitkä ovat näiden muiden tekemien materiaalien osuudet opetuskerroista. Kyseessä oli monivalintakysymys. Viimeisimmällä opetuskerralla käytetty materiaali oli melko hyvin linjassa opettajien yleensä käyttämän materiaalin kanssa.

Tarkasteltaessa painettujen oppimateriaalien käyttöä peruskouluissa ja lukioissa oppiaineittain ilmeni, että kielten tunneilla painetun materiaalin käyttö on keskimääräistä yleisempää ja muissa oppiaineissa hieman keskimääräistä vähäisempää. Peruskouluissa ja lukioissa sähköistä oppimateriaalia käytetään ryhmässä ”Muut oppiaineet” keskimääräistä vähemmän. Ammatillisissa oppilaitoksissa painettua oppimateriaalia käytetään useammin humanistisella ja kasvatusalalla kuin muilla ammatillisten oppilaitosten koulutusaloilla. Yliopistoissa painettua julkaisua käytetään keskimääräistä useammin taiteen ja suunnittelun alalla sekä talous- ja yhteiskuntatieteissä.

Muun materiaalin osalta nähdään, että musiikin ja äänen käyttö on peruskouluissa ja lukioissa huomattavasti yleisempää kuin muissa oppilaitoksissa. Liikkuvan kuvan osuus on lähes sama kaikilla oppilaitossektoreilla (n. 10 %). Peruskouluissa ja lukioissa liikkuvan kuvan sekä

musiikin ja äänen käyttö on matemaattisissa aineissa harvinaisempaa kuin muissa aineryhmissä, kun taas kielissä musiikkia ja ääntä käytetään keskimääräistä enemmän.

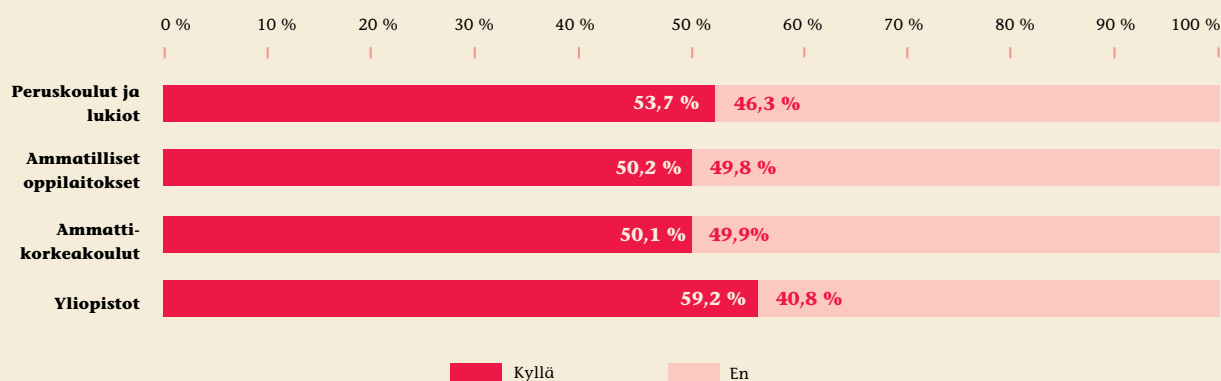
Ammatillisissa oppilaitoksissa liikkuvan kuvan käyttö näyttäisi olevan vähäisempää yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla. Musiikkia ja ääntä käytetään keskimääräistä enemmän humanistisella ja kasvatusalalla sekä kulttuurialalla. Ammattikorkeakouluissa oli havaittavissa sama ilmiö kuin ammatillisissa oppilaitoksissa: kulttuurialalla käytetään musiikkia ja ääntä muita aloja enemmän.

Yliopistoissa taiteiden ja suunnittelun alalla liikkuvan kuvan ja musiikin/äänen käyttö näyttäisi olevan muita aloja yleisempää. Kollegan laatimaa aineistoa käytetään keskimääräistä harvemmin humanistisissa ja kasvatustieteissä sekä taiteen ja suunnittelun alalla.

Kollegan laatiman materiaalin käytön osuudet sen sijaan vaihtelevat oppilaitossektoreittain selvästi. Osuus nousee siirryttäessä korkeammalle tasolle peruskoulujen ja lukioiden noin 6 %:sta yliopistojen noin 25 %:iin opetustapahtumista. Peruskoulujen pientä osuutta selittää suuri valmiin kustannetun materiaalin käyttö.

Peruskouluissa ja lukioissa sekä ammatillisissa oppilaitoksissa muiden painettujen oppimateriaalien käyttäminen oli sen verran vähäistä, ettei niiden erittelyminen tarkempiin aineistolajeihin ole mielekästä. Peruskouluissa ja lukioissa vain 30 vastaajaa (n. 4 % opetuskerroista) ilmoitti käyttäneensä muuta painettua julkaisua ja ammatillisissa oppilaitoksissa 31 vastaajaa (n. 5 % opetuskerroista). Muulla painetulla julkaisulla tarkoitetaan peruskoulujen ja lukioiden sekä ammatillisten oppilaitosten kohdalla kaikkia muita painettuja julkaisuja paitsi oppimateriaaleja kuten kaunokirjallisuutta ja lehtiaineistoa. Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen osalta nämä sisältyvät painettuihin julkaisuihin.

Taulukko 20. Käyttikö viimeisimmällä opetuskerralla muiden tekemää materiaalia?

Peruskoulut ja lukiot: n=700 / Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=597 / Yliopistot: n=439

Taulukko 21. Muiden tekemän materiaalin osuus kaikista opetuskerroista. Peruskoulut, lukiot ja ammatilliset oppilaitokset.

Aineisto	PERUSKOULUT JA LUKIOT		AMMATILLISET OPPILAITOKSET	
	Vastausmäärä	Osuus opetuskerroista	Vastausmäärä	Osuus opetuskerroista
Painettu oppimateriaali	194	27,7 %	106	17,0 %
Sähköinen oppimateriaali	147	21,0 %	112	17,9 %
Liikkuva kuva (esim. video, televisiolähetys)	61	8,7 %	80	12,8 %
Musiikki/ääni	63	9,0 %	26	4,2 %
Muu materiaali	61	8,7 %	66	10,6 %
Kollegan laatima materiaali	41	5,9 %	61	9,8 %
Muu painettu julkaisu (esim. sanomalehti, kaunokirjallisuus)	30	4,3 %	31	5,0 %

Peruskoulut ja lukiot: n=376 / Ammatilliset oppilaitokset: n=314

Taulukko 22. Muiden tekemän aineiston osuus kaikista opetuskerroista. Ammattikorkeakoulut ja yliopistot.

Aineisto	AMMATTIKORKEAKOULUT		YLIOPISTOT	
	Vastausmäärä	Osuus opetuskerroista	Vastausmäärä	Osuus opetuskerroista
Painettu julkaisu	104	17,4 %	89	20,3 %
Sähköinen julkaisu	135	25,4 %	117	32,3 %
Liikkuva kuva (esim. video, televisiolähetys)	74	12,4 %	49	11,2 %
Musiikkia/ääntä	16	2,7 %	16	3,6 %
Kollegan laatima materiaali	88	14,7 %	109	24,8 %
Muu aineisto	55	9,2 %	55	12,5 %

Ammattikorkeakoulut: n=597 / Yliopistot: n=439

Painetun ja sähköisen materiaalin käytön jakautumista tarkastellaan Taulukoissa 23 ja 24. Taulukosta 23 nähdään, että painettua materiaalia käytetään enemmän peruskouluissa ja lukioissa. Ammatillisissa oppilaitoksissa painettua ja sähköistä materiaalia käytetään lähes yhtä paljon; korkeakouluissa sähköistä materiaalia käytetään eniten.

Taulukko 23. Painetun ja sähköisen materiaalin käytön suhde oppilaitossektoreittain.

Materiaali	Peruskoulut ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
Painettu materiaali	62 %	52 %	38 %	40 %
Sähköinen materiaali	38 %	48 %	62 %	60 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %

Jos sähköisen ja painetun aineiston jakautumista tarkastellaan kuitenkin kaikkien oppilaitossektoreiden opettajien kokonaismäärän mukaan, nähdään että painettuja julkaisuja käytetään kaiken kaikkiaan hieman enemmän kuin sähköistä aineistoa (Taulukko 24). Taulukosta nähdään esimerkiksi se, että kaikista painetun ja sähköisen materiaalin käyttötapahtumista 70 % keskittyy peruskouluihin ja lukioihin.

Taulukko 24. Painetun ja sähköisen materiaalin käyttö suhteutettuna käyttökertojen kokonaismäärään.

Materiaali	Peruskoulut ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammatti-korkeakoulut	Yliopistot	Yhteensä
Painettu materiaali	43 %	6 %	2 %	6 %	57 %
Sähköinen materiaali	27 %	5 %	3 %	9 %	43 %
Yhteensä	70 %	11 %	5 %	14 %	100 %

4.1. PAINETTU JA SÄHKÖINEN OPPIMATERIAALI PERUSKOULUISSA, LUKIOISSA JA AMMATILLISISSA OPPILAITOKSISSA

Tässä osiossa tarkastellaan millaista sähköistä ja painettua oppimateriaalia opettajat käyttävät peruskouluissa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. Luvussa 4 kävi ilmi, että peruskouluissa ja lukioissa sähköistä oppimateriaalia käytetään 21 %:ssa kaikista oppitunneista, ammatillisissa oppilaitoksissa vastaava luku on 18 % (Taulukko 21). Lisäksi havaittiin, että peruskouluissa ja lukioissa 28 %:ssa oppitunneista käytetään painettua oppimateriaalia, ammatillisissa oppilaitoksissa 17 %:ssa oppitunneista (Taulukko 21).

4.1.1. Sähköiset oppimateriaalit oppitunnilla

Taulukoista 25 ja 26 ilmenee, millä tavoin sähköisiä materiaaleja oli viimeisimmällä opetuskerralla käytetty. Taulukoista nähdään millä osuudella kyseisen oppilaitossektorin opetuskerroista kutakin aineistotyyppiä käytetään erilaisten käyttötapojen mukaan. Esimerkiksi Taulukosta 25 voidaan nähdä, että noin 9 %:lla peruskoulujen ja lukioiden oppitunneista näytetään sähköistä maksullista oppimateriaalia oppilaille. Vastaaja saattoi halutessaan valita niin monta aineistotyyppiä ja käyttötapaa kuin hän oli viimeisimmällä opetuskerralla käyttänyt.

Peruskouluissa ja lukioissa sähköisten oppimateriaalien käyttötavoista yleisin on aineiston näyttäminen oppitunnilla. Kustannetun ja muun sähköisen oppimateriaalin käyttäminen muulla tavalla, kuten jakamalla tulosteina tai välittämällä oppilaille linkkinä tai muutoin sähköisesti, näyttää olevan melko harvinaista.

Ammatillisissa oppilaitoksissa sähköistä oppimateriaalia jaettiin paperilla hieman useammin kuin näytettiin oppitunnilla. Käytännön työn opetuksessa paperisen aineiston merkitys voi olla suurempi, koska paperinen aineisto on helpompi ottaa mukaan avuksi käytännön työskentelyyn ohkeen. Muu käyttötapana nousee ammatillisissa oppilaitoksissa eniten esiin. Nämä tapaukset sisälsivät lähinnä opiskelijoiden itse tekemää tiedonhakuja. Ammatillisten oppilaitosten kohdalla on kuitenkin syytä muistaa jo aiemmin havaittu ilmiö: puolet ammatillisten oppilaitosten opettajista ei ole koskaan käyttänyt oppikirjakustantajien maksullista sähköistä materiaalia.

Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen opettajilta ei erikseen kysytty painetusta ja sähköisestä oppimateriaalista, koska oletuksena oli, että näissä oppilaitoksissa oppimateriaalin käyttö (oppikirja, työkirjat, opettajan oppaat yms.) siinä merkityksessä, mitä tässä selvityksessä haetaan, on vähäistä. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kohdalla näiden aineistojen käyttö on raportoitu luvussa 4.2.

Taulukko 25. Sähköisten oppimateriaalien käyttö viimeisimmällä opetuskerralla, osuus opetuskerroista. Peruskoulut ja lukiot.

Käyttötapa	Kustannettu sähköinen oppimateriaali	Kustannetun oppimateriaalin maksullinen lisämateriaali	Kustannetun oppimateriaalin maksuton lisämateriaali	Järjestön, yrityksen tai viranomaisen tekemä materiaali	Muu sähköinen oppimateriaali
Näyttäminen tunnilla	9,1 %	2,1 %	7,6 %	2,6 %	1,3 %
Jako oppilaille sähköisesti	1,1 %	0,1 %	1,0 %	0,6 %	0,4 %
Jako oppilaille tulosteena	0,9 %	0,7 %	1,1 %	0,6 %	0,4 %
Linkin välittäminen materiaaliin	0,6 %	0,4 %	1,9 %	1,1 %	0,4 %
Tallentaminen sähköiseen oppimisympäristöön	0,6 %	0,3 %	0,3 %	0,1 %	0,3 %
Muu tapa	0,3 %	0,1 %	1,1 %	0,3 %	0,4 %

n=147

Taulukko 26. Sähköisten oppimateriaalien käyttö viimeisimmällä opetuskerralla, osuus opetuskerroista. Ammatilliset oppilaitokset.

Käyttötapa	Kustannettu sähköinen oppimateriaali	Kustannetun oppimateriaalin maksullinen lisämateriaali	Kustannetun oppimateriaalin maksuton lisämateriaali	Järjestön, yrityksen tai viranomaisen tekemä materiaali	Muu sähköinen oppimateriaali
Näyttäminen tunnilla	0,2 %	0,2 %	1,3 %	1,0 %	0,6 %
Jako opiskelijoille tulosteena	0,6 %	0,5 %	1,8 %	1,1 %	0,5 %
Muu tapa	4,6 %	1,0 %	3,8 %	4,8 %	0,8 %
Linkin välittäminen materiaaliin	0,3 %	0,2 %	1,4 %	1,1 %	0,8 %
Jako opiskelijoille sähköisesti	0,2 %	0,2 %	0,3 %	0,3 %	0,5 %
Tallentaminen sähköiseen oppimisympäristöön	0,6 %	0,0 %	0,2 %	0,3 %	0,5 %

n=112

4.1.2. Painetut oppimateriaalit oppitunnilla

Taulukoista 27 ja 28 voidaan nähdä, että painettuja oppimateriaaleja käytetään selvästi useimmin sellaisenaan tai näytettävällä oppitunnilla. Painettujen materiaalien valokopioiminen ja digitoiminen (esim. skannaaminen) on vähäistä.

Peruskouluissa ja lukioissa paperikopioita otetaan ja jaetaan oppilaille erityisesti opettajan oppaista. Tämä ilmiö on ollut selvästi nähtävissä Kopioston muissakin selvityksissä. Työ- ja harjoituskirjaa jaetaan oppilaille kopioina samassa määrin kuin oppikirjaakin.

Taulukon 27 mukaan oppikirjaa käytetään sellaisenaan n. 17 %:ssa peruskoulujen ja lukioiden oppitunneista. Tämä määrä vaikuttaa varsin vähäiseltä. On syytä epäillä, että opettaja on mahdollisesti vastannut vain omasta aineiston käyttämisestään, eikä ole välttämättä huomionnut vastauksessaan, jos ainoastaan oppilas on käyttänyt oppikirjaa tunnilla.

Oppikirjan ja työ- ja harjoituskirjan käyttö sellaisenaan, opettajan oppaan näyttäminen ja paperilla jakaminen sekä ratkais- ja vastauskirjan näyttäminen oli keskimääräistä yleisempää peruskoulujen ja lukioiden kielten tunneilla. Näyttääkin siltä, että painettu oppimateriaali on kielten opiskelussa varsin tärkeässä asemassa. Muissa aineissa kustannettua painettua oppimateriaalia näytetään ja käytetään keskimääräistä vähemmän sellaisenaan. Tämä tukee jo aikaisempaa oletamaa, että näissä ns. ei-lukuaineissa painetun kirjan käyttö on vähäisempää.

Ammatillisissa oppilaitoksissa painetun oppimateriaalin käyttö on selvästi peruskouluja ja lukioita vähäisempää, eikä mikään käyttötapa nouse erityisesti esille.

Taulukko 27. Painettujen oppimateriaalien käyttö viimeisimmällä opetuskerralla, osuus opetuskerroista. Peruskoulut ja lukiot.

Käyttötapa	Oppikirja	Työ- tai harjoituskirja	Opettajan opas	Ratkaisu- tai harjoituskirja	Järjestön, yrityksen tai viranomaisen tekemä materiaali	Muu painettu oppimateriaali
Jakaminen oppilaille paperikopiona	0,6 %	0,6 %	2,7 %	0,1 %	1,3 %	1,0 %
Näyttäminen oppitunnilla	5,4 %	2,1 %	5,6 %	4,4 %	1,7 %	2,1 %
Digitointi ja jakaminen oppilaille sähköisesti	0,1 %	0,3 %	0,1 %	0,0 %	0,3 %	0,0 %
Käyttäminen sellaisenaan	17,4 %	9,9 %	4,3 %	2,1 %	0,4 %	1,1 %
Muu tapa	0,7 %	0,1 %	3,4 %	1,6 %	1,3 %	2,3 %

n=194

Taulukko 28. Painettujen oppimateriaalien käyttö viimeisimmällä opetuskerralla, osuus opetuskerroista. Ammatilliset oppilaitokset.

Käyttötapa	Oppikirja	Työ- tai harjoituskirja	Opettajan opas	Ratkaisu- tai vastauskirja	Järjestön, yrityksen tai viranomaisen tekemä materiaali	Muu painettu oppimateriaali
Jakaminen opiskelijoille paperikopiona	2,7 %	1,1 %	0,0 %	0,0 %	1,6 %	1,4 %
Näyttäminen oppitunnilla	4,3 %	1,6 %	1,0 %	1,1 %	0,6 %	1,3 %
Digitointi ja jakaminen opiskelijoille sähköisesti	0,2 %	0,0 %	0,3 %	0,0 %	0,6 %	0,5 %
Käyttäminen sellaisenaan	6,1 %	3,5 %	0,5 %	0,3 %	1,0 %	1,3 %
Muu tapa	0,6 %	0,5 %	0,3 %	0,3 %	0,6 %	1,1 %

n=106

4.2. PAINETTU JA SÄHKÖINEN JULKAISU KORKEAKOULUISSA

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kohdalla tarkasteltiin kaikkia painettuja julkaisuja yhtenä kokonaisuutena eli oppimateriaalien ja muiden painettujen julkaisujen käytöstä ei kysytty toisistaan erillään (Taulukot 29 ja 30). Tähän alkuasetelmaan päädyttiin, koska varsinaisen oppimateriaalin käyttämisen arveltiin olevan vähäisempää ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa kuin muilla oppilaitossektoreilla. Erityyppisiin painettuihin materiaaleihin verrattuna oppikirjat ovat kuitenkin myös ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa eniten käytettyjä painettuja julkaisuja. Käyttötavoista yleisin on näyttäminen. Digitointi on jossain määrin yleisempää kuin peruskouluissa ja lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. Vastaajien ilmoittamia muita käyttötapoja ovat muun muassa referointi, siteeraus, viittaus ja lukeminen.

Taulukko 29. Painettujen julkaisujen käyttö viimeisimmällä opetuskerralla, osuus opetuskerroista. Ammattikorkeakoulut.

Käyttötapa	Tieteellinen aikakauslehti	Sanomalehti	Ammatti- tai järjestölehti	Yleisaikakauslehti	Tietokirja	Oppikirja	Kaunokirja	Muu julkaisu
Muu tapa	1,7 %	1,0 %	0,3 %	0,8 %	2,2 %	3,4 %	0,7 %	1,3 %
Näyttäminen luennolla	1,3 %	1,8 %	0,7 %	0,7 %	1,5 %	2,7 %	0,0 %	0,7 %
Jako opiskelijoille paperikopiona	0,7 %	1,0 %	0,8 %	0,3 %	0,7 %	1,5 %	0,2 %	1,3 %
Digitointi ja jako opiskelijoille sähköisesti	0,5 %	1,0 %	0,3 %	0,2 %	1,2 %	1,3 %	0,2 %	0,8 %
Käyttö sellaisenaan	0,2 %	0,2 %	0,2 %	0,0 %	0,5 %	3,9 %	0,2 %	0,5 %

n=104

Taulukko 30. Painettujen julkaisujen käyttö viimeisimmällä opetuskerralla, osuus opetuskerroista. Yliopistot.

Käyttötapa	Tieteellinen aikakauslehti	Sanomalehti	Ammatti- tai järjestölehti	Yleisaikakauslehti	Tietokirja	Oppikirja	Kaunokirja	Muu julkaisu
Muu tapa	1,6 %	0,7 %	0,2 %	0,5 %	3,4 %	4,1 %	0,7 %	0,9 %
Digitointi ja jako opiskelijoille sähköisesti	1,8 %	1,6 %	0,9 %	0,5 %	1,1 %	1,8 %	0,2 %	1,8 %
Näyttäminen luennolla	2,5 %	0,9 %	0,9 %	0,7 %	1,1 %	2,7 %	0,5 %	0,9 %
Käyttö sellaisenaan	1,4 %	0,0 %	0,2 %	0,2 %	1,1 %	2,5 %	0,2 %	0,7 %
Jako opiskelijoille paperikopiona	0,7 %	0,0 %	0,0 %	0,5 %	0,2 %	0,5 %	0,0 %	0,5 %

n=89

Taulukoista 31 ja 32 nähdään, että sähköisten aineistojen käyttö suhteessa opetuskertoihin näyttäisi olevan yliopistoissa hieman yleisempää kuin ammattikorkeakouluissa. Opettajat käyttävät sähköistä materiaalia yleisimmin näyttämällä sitä opiskelijoille tai välittämällä linkin materiaaliin. Tulosteena sähköisiä materiaaleja jaetaan vain harvoin.

Ammattikorkeakouluissa matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla sähköistä tieteellistä aikakauslehteä välitettiin muita oppiaineryhmiä enemmän linkkinä ja tallennettiin sähköiseen oppimisympäristöön. Yliopistoissa sähköisen tieteellisen artikkelin näyttäminen oppilaille oli keskimääräistä harvinaisempaa talous- ja yhteiskuntatieteissä.

Taulukko 31. Sähköisten julkaisujen käyttö viimeisimmällä opetuskerralla, osuus opetuskerroista. Ammattikorkeakoulut.

Käyttötapa	Tieteellinen aikakauslehti	Sanomalehti	Ammattitai järjestölehti	Yleisaikakauslehti	Tietokirja	Oppikirja	Kaunokirja	Muu julkaisu
Näyttäminen luennolla	1,7 %	0,8 %	1,0 %	0,2 %	1,8 %	2,8 %	0,2 %	3,5 %
Linkin välittämisen materiaaliin	3,0 %	1,2 %	1,0 %	0,5 %	1,2 %	1,5 %	0,2 %	3,0 %
Muu tapa	2,2 %	0,2 %	0,7 %	0,8 %	1,5 %	2,2 %	0,3 %	1,3 %
Tallentaminen sähköiseen oppimisympäristöön	1,2 %	0,5 %	0,7 %	0,3 %	0,7 %	1,3 %	0,2 %	2,2 %
Jako opiskelijoille sähköisesti	0,3 %	0,7 %	0,3 %	0,3 %	0,2 %	0,7 %	0,0 %	0,3 %
Jako opiskelijoille tulosteena	0,2 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,2 %	0,0 %	0,3 %

n=135

Taulukko 32. Sähköisten julkaisujen käyttö viimeisimmällä opetuskerralla, osuus opetuskerroista. Yliopistot.

Käyttötapa	Tieteellinen aikakauslehti	Sanomalehti	Ammattitai järjestölehti	Yleisaikakauslehti	Tietokirja	Oppikirja	Kaunokirja	Muu julkaisu
Näyttäminen luennolla	4,8 %	1,8 %	0,9 %	1,1 %	1,4 %	5,2 %	0,5 %	3,2 %
Linkin välittämisen materiaaliin	4,6 %	1,4 %	1,1 %	0,7 %	1,8 %	3,2 %	0,9 %	1,8 %
Muu tapa	2,1 %	0,0 %	0,0 %	0,2 %	1,1 %	0,7 %	0,0 %	0,7 %
Tallentaminen sähköiseen oppimisympäristöön	3,4 %	0,9 %	1,1 %	0,0 %	1,1 %	1,6 %	0,2 %	0,9 %
Jako opiskelijoille sähköisesti	1,4 %	0,5 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,2 %	0,9 %
Jako opiskelijoille tulosteena	0,2 %	0,5 %	0,0 %	0,2 %	0,5 %	0,0 %	0,2 %	0,5 %

n=117

4.3. INTERNETISSÄ VAPAASTI SAATAVILLA OLEVA MATERIAALI

Selvityksessä kartoitettiin myös millaista internetistä vapaasti saatavaa materiaalia, kuten kuvia, videoita, tekstiaineistoa ja pelejä, opettajat käyttävät opetuksessa ja sen valmistelussa sekä kuinka usein he käyttävät tällaista verkkomateriaalia. **Taulukoista 33 ja 34** nähdään, että verkkomateriaalin käyttö on harvemmin päivittäistä, mutta lähes kaksi kolmasosaa opettajista käyttää vähintään muutaman kerran kuukaudessa verkossa vapaasti saatavilla olevaa materiaalia opetuksessa tai sen valmistelussa. Kaikilla oppilaitossektoreilla kuva ja teksti ovat käytetyimmät materiaalityypit; etenkin peruskouluissa ja lukioissa kuvia käytetään paljon päivittäin tai lähes päivittäin. Myös pelien ja erilaisten ohjelmistojen käyttö opetuksessa on peruskouluissa ja lukioissa yleisempää kuin ammatillisissa oppilaitoksissa ja korkeakouluissa. Tämä selittyy osaltaan sillä, että verkossa on saatavilla paljon erilaisia peruskoululaisille ja lukiolaisille suunnattuja opetuspelejä.

Verkkovideoiden käyttö opetuksessa on hyvin yleistä. Yliopistoja lukuun ottamatta yli puolet opettajista käyttää internet-videoita opetuksessa tai sen valmistelussa useamman kerran kuukaudessa. Musiikin käyttö on satunnaisempaa kaikilla sektoreilla, mutta peruskouluissa ja lukioissa ääntä tai musiikkia käyttää silti kuukausittain yli puolet opettajista.

Kaiken kaikkiaan peruskoulujen ja lukioiden opettajat käyttävät muiden sektoreiden opettajia tyypillisemmin erilaista vapaasti saatavilla olevia internetmateriaalia. Poikkeuksen muodostavat tekstiaineistot: ammattikorkeakoulujen opettajat käyttävät tekstiaineistoja enemmän kuin minkään muun oppilaitossektorin opettajat. Yliopistoissa kaikkien verkkomateriaalityyppien käyttö on harvinaisempaa kuin muilla oppilaitossektoreilla.

Vastaajia pyydettiin myös kertomaan avoimessa tekstikentässä, mikäli he käyttävät jotain muuta vapaasti saatavilla olevaa internetmateriaalia. Vastaajien ilmoittamat materiaalit voitiin lähes kaikissa tapauksissa luokitella kuuluvaksi johonkin monivalintakysymyksen kategorioista; ainoastaan kartta nousi esille uutena materiaalityyppinä.

Taulukko 33. Internetistä vapaasti saatavilla olevien materiaalityyppien käyttö opetuksessa tai sen valmistelussa. Peruskoulut ja lukiot.

	Kuvia (esim. valokuva, piirros, graafinen esitys)	Videoita	Tekstiä	Musiikkia/ääntä	Pelejä, ohjelmistoja
Päivittäin	9,6 %	3,4 %	6,1 %	3,6 %	2,1 %
Muutaman kerran viikossa	35,4 %	22,3 %	26,3 %	19,7 %	14,6 %
Muutaman kerran kuukaudessa	34,1 %	42,1 %	37,4 %	34,0 %	23,4 %
Muutaman kerran vuodessa	14,9 %	22,7 %	21,0 %	27,7 %	29,4 %
Harvemmin kuin kerran vuodessa	3,7 %	5,4 %	5,9 %	8,6 %	15,3 %
En koskaan	2,3 %	4,0 %	3,3 %	6,4 %	15,1 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n=700

Taulukko 34. Internetistä vapaasti saatavilla olevien materiaalityyppien käyttö opetuksessa tai sen valmistelussa. Ammatilliset oppilaitokset.

	Kuvia (esim. valokuva, piirros, graafinen esitys)	Videoita	Tekstiä	Musiikkia/ääntä	Pelejä, ohjelmistoja
Päivittäin	9,0 %	3,4 %	8,8 %	3,4 %	1,4 %
Muutaman kerran viikossa	29,0 %	18,4 %	28,0 %	8,0 %	6,1 %
Muutaman kerran kuukaudessa	33,8 %	35,5 %	35,2 %	20,8 %	11,5 %
Muutaman kerran vuodessa	19,7 %	28,0 %	20,3 %	26,4 %	25,0 %
Harvemmin kuin kerran vuodessa	5,6 %	7,4 %	4,3 %	19,2 %	22,1 %
En koskaan	3,0 %	7,4 %	3,4 %	22,2 %	33,9 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n=625

Taulukko 35. Internetistä vapaasti saatavilla olevien materiaalityyppien käyttö opetuksessa tai sen valmistelussa. Ammattikorkeakoulut.

	Kuvia (esim. valokuva, piirros, graafinen esitys)	Videoita	Tekstiä	Musiikkia/ääntä	Pelejä, ohjelmistoja
Päivittäin	9,5 %	3,7 %	14,5 %	1,7 %	2,8 %
Muutaman kerran viikossa	30,6 %	19,8 %	30,8 %	7,2 %	3,5 %
Muutaman kerran kuukaudessa	30,6 %	33,8 %	30,4 %	15,5 %	10,8 %
Muutaman kerran vuodessa	20,6 %	27,1 %	17,1 %	24,0 %	21,3 %
Harvemmin kuin kerran vuodessa	5,0 %	10,3 %	4,7 %	22,1 %	26,8 %
En koskaan	3,7 %	5,3 %	2,5 %	29,6 %	34,8 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n=601

Taulukko 36. Internetistä vapaasti saatavilla olevien materiaalityyppien käyttö opetuksessa tai sen valmistelussa. Yliopistot.

	Kuvia (esim. valokuva, piirros, graafinen esitys)	Videoita	Tekstiä	Musiikkia/ääntä	Pelejä, ohjelmistoja
Päivittäin	10,0 %	3,1 %	9,1 %	1,7 %	2,7 %
Muutaman kerran viikossa	21,4 %	10,8 %	19,3 %	3,5 %	4,1 %
Muutaman kerran kuukaudessa	30,7 %	18,9 %	26,1 %	11,4 %	8,1 %
Muutaman kerran vuodessa	24,1 %	27,4 %	22,0 %	15,1 %	12,9 %
Harvemmin kuin kerran vuodessa	8,1 %	16,4 %	11,2 %	17,8 %	17,0 %
En koskaan	5,8 %	23,4 %	12,2 %	50,4 %	55,2 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n=482

4.4. LIIKKUVA KUVA

Liikkuvan kuvan osalta kysyttiin videoaineiston näyttämisestä sekä linkkinä jakamisesta jaoteltuna sen mukaan, millaisesta lähteestä liikkuva kuva oli peräisin (Taulukot 37–40). Liikkuvan kuvan käytössä eri oppilaitokset ovat keskenään varsin samankaltaisia. Selkeimpänä erona voidaan havaita, että peruskouluissa ja lukioissa oppilaille ei jaeta linkkejä videoaineistoon juuri lainkaan. Muilla oppilaitossektoreilla tätä tapahtuu jossain määrin enemmän. Eniten käytetään verkkovideoita, kuten *YouTube*-videoita, jotka ovat selvästi yleisin opetuksessa käytettävä videoaineisto kaikilla oppilaitossektoreilla.

Taulukko 37. Viimeisimmällä opetuskerralla käytetty liikkuva kuva, osuus opetuskerroista. Peruskoulut ja lukiot.

Käyttötapa	Suora tv-ohjelma televisiosta tai internetistä	Muu kuin suora tv-ohjelma internetistä	Video internetistä (esim. YouTube)	Aiemmin tallennettu tv-ohjelma	Kaupallinen tallenne	Muu
Näyttäminen oppitunnilla	0,9 %	2,1 %	5,7 %	1,4 %	1,3 %	0,9 %
Jakaminen oppilaille linkillä	0,0 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	0,1 %
Muu tapa	0,1 %	0,1 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	0,1 %

n=61

Taulukko 38. Viimeisimmällä opetuskerralla käytetty liikkuva kuva, osuus opetuskerroista. Ammatilliset oppilaitokset.

Käyttötapa	Suora tv-ohjelma televisiosta tai internetistä	Muu kuin suora tv-ohjelma internetistä	Video internetistä (esim. YouTube)	Aiemmin tallennettu tv-ohjelma	Kaupallinen tallenne	Muu
Näyttäminen oppitunnilla	0,6 %	2,4 %	6,7 %	0,8 %	3,5 %	0,8 %
Jakaminen opiskelijoille linkillä	0,2 %	0,3 %	0,5 %	0,0 %	0,0 %	0,2 %
Muu tapa	0,0 %	0,0 %	0,2 %	0,2 %	0,0 %	0,5 %

n=80

Taulukko 39. Viimeisimmällä opetuskerralla käytetty liikkuva kuva, osuus opetuskerroista. Ammattikorkeakoulut.

Käyttötapa	Suora tv-ohjelma televisiosta tai internetistä	Muu kuin suora tv-ohjelma internetistä	Video internetistä (esim. YouTube)	Aiemmin tallennettu tv-ohjelma	Kaupallinen tallenne	Muu
Näyttäminen luennolla	0,5 %	1,7 %	8,0 %	0,7 %	1,7 %	1,2 %
Jakaminen opiskelijoille linkillä	0,5 %	1,0 %	4,2 %	0,0 %	0,0 %	0,3 %
Muu tapa	0,0 %	0,0 %	0,3 %	0,2 %	0,0 %	0,2 %

n=74

Taulukko 40. Viimeisimmällä opetuskerralla käytetty liikkuva kuva, osuus opetuskerroista. Yliopistot.

Käyttötapa	Suora tv-ohjelma televisiosta tai internetistä	Muu kuin suora tv-ohjelma internetistä	Video internetistä (esim. YouTube)	Aiemmin tallennettu tv-ohjelma	Kaupallinen tallenne	Muu
Näyttäminen luennolla	0,0 %	1,8 %	8,9 %	0,7 %	1,1 %	0,2 %
Jakaminen opiskelijoille linkillä	0,2 %	1,4 %	4,8 %	0,7 %	0,5 %	0,5 %
Muu tapa	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %

n=49

4.5. KOLLEGAN LAATIMA MATERIAALI

Opettajat käyttävät kollegan laatimaa materiaalia varsin usein – peruskouluissa ja lukioissa noin 45 %, ammatillisissa oppilaitoksissa 47 % ja ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa 40 % vastaajista käyttää kollegan tekemää materiaalia muutaman kerran kuukaudessa.

Viimeisimmän opetuskerran osalta selvitettiin lähemmin, miten kollegan laatimaa materiaalia käytettiin ja millä tavalla opettaja oli saanut tämän materiaalin itselleen (**Taulukko 41**). Vastaaja pystyi valitsemaan useamman vaihtoehdon, mistä syystä oppilaitoskohtaiset osuudet yhteenlaskettuna ylittävät 100 %. Suurin osa kollegan laatimasta aineistosta on oppilaitossektorista riippumatta saatu suoraan kollegalta itseltään. Peruskouluissa ja lukioissa avoin internet on seuraavaksi yleisin kollegalta saadun materiaalin lähde, kun taas muissa oppilaitoksissa se on oppilaitoksen sisäverkko.

Oppiaineryhmittäisessä tarkastelussa havaittiin, että yliopistoissa luonnontieteiden alalla on tyypillisempää saada kollegan laatimaa materiaalia avoimesta internetistä ja internetissä olevasta aineistopankista.

Taulukko 41. Kollegan laatiman materiaalin alkuperä.

Lähde	Peruskoulut ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
Suoraan kollegalta	68,3 %	73,8 %	77,3 %	83,5 %
Avoin internet	17,1 %	0,0 %	12,5 %	5,5 %
Koulun/oppilaitoksen sisäverkko	7,3 %	27,9 %	37,5 %	18,3 %
Internetissä oleva aineistopankki	7,3 %	1,6 %	9,1 %	3,7 %
Muu lähde	7,3 %	8,2 %	0,0 %	3,7 %

Peruskoulut ja lukiot: n=41 / Ammatilliset oppilaitokset: n=61 / Ammattikorkeakoulut: n=88 / Yliopistot: n=109

Taulukosta 42 ilmenee, että kollegan laatiman materiaalin käyttämisessä yleisin käyttötapa on näyttäminen. Peruskouluissa ja lukioissa paperikopiona jakaminen on myös varsin yleistä. Tässä tarkastelussa esitetyt osuudet on suhteutettu niihin opetuskertoihin, joilla oli käytetty kollegan laatimaa materiaalia. Vastauksien tarkastelussa on hyvä huomioida, että tähän kysymyksen vastasi vain 41 peruskoulun ja lukion opettajaa. Materiaalin välittäminen sähköisesti korostuu ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa.

Taulukko 42. Kollegan laatiman materiaalin käyttö.

Käyttötapa	Peruskoulut ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
Näyttäminen oppilaille/opiskelijoille	48,8 %	45,9 %	63,6 %	71,6 %
Materiaalin jakaminen oppilaille/opiskelijoille paperikopiona	43,9 %	54,1 %	9,1 %	4,6 %
Materiaalin jakaminen oppilaille/opiskelijoille sähköisesti	7,3 %	16,4 %	44,3 %	31,2 %
Välittämällä oppilaille/opiskelijoille linkin aineistoon	7,3 %	9,8 %	22,7 %	17,4 %
Muu tapa	12,2 %	9,8 %	9,1 %	14,7 %

Peruskoulut ja lukiot: n=41 / Ammatilliset oppilaitokset: n=61 / Ammattikorkeakoulut: n=88 / Yliopistot: n=109

4.6. MUU MATERIAALI

Muu opetuksessa käytetty materiaali voi olla erilaista verkkomateriaalia ja myös muuta painettua materiaalia kuten julkaisuja. Viimeisimmän opetuskerran kohdalla tällaisen materiaalin käyttö oli hyvin vähäistä, minkä vuoksi tulosten esittäminen prosenttijakaumina ei ole mielekäs. Vastausten vähäisyys tulee ottaa huomioon tuloksia tulkittaessa.

Valtaosa viimeisimmän opetustapahtuman yhteydessä käytetystä materiaalista oli ilmaista digitaalista aineistoa. Myös painettu materiaali nousi jossain määrin esiin. Yleisin käyttötapa oli oppilaille tai opiskelijoille näyttäminen, lisäksi materiaalia käytettiin melko paljon myös muulla tavoin (mm. kuvia ja sovelluksia). Ammatillisissa oppilaitoksissa ja korkeakouluissa yleinen käyttötapa oli myös linkin jakaminen sähköiseen materiaaliin.

4.7. MUIDEN TEKEMÄÄ MATERIAALIA KOSKEVAT AVOIMET LISENSIT

Vastaajilta kysyttiin, milloin he viimeksi käyttivät opetuksessa tai sen valmistelussa avoimella lisenssillä julkaistua materiaalia. Taulukosta 43 nähdään, että tällaisen materiaalin käyttäminen on harvinaisempaa peruskouluissa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa kuin korkeakouluissa.

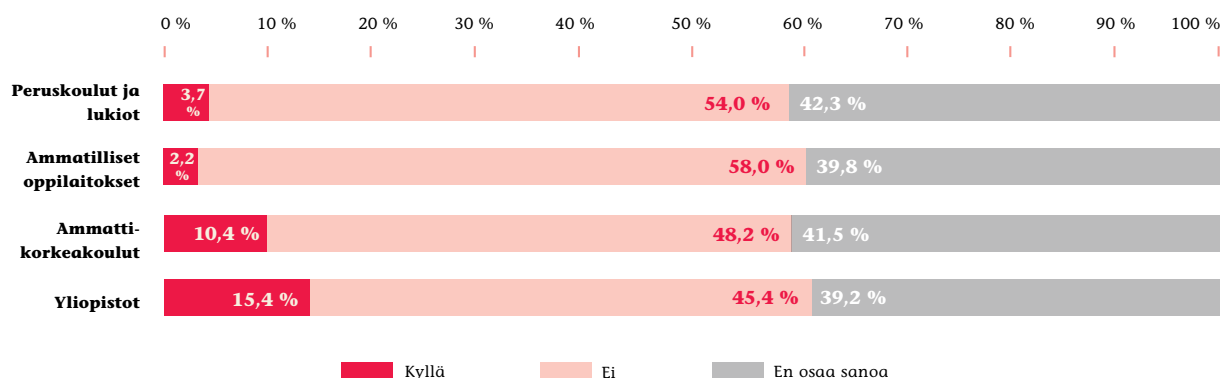
Taulukko 43. Milloin viimeksi käytit opetuksessa tai opetuksen valmistelussa Creative Commons - tai muuta avoimella lisenssillä julkaistua materiaalia?

	Peruskoulut ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
Viimeisen kahden päivän aikana	1,1 %	1,6 %	2,7 %	5,2 %
Viimeisen viikon aikana	3,0 %	5,0 %	11,1 %	11,8 %
Viimeisen kuukauden aikana	9,1 %	9,0 %	17,6 %	18,5 %
Viimeisen puolen vuoden aikana	6,6 %	8,8 %	14,1 %	14,1 %
Viimeisen vuoden aikana	4,6 %	5,6 %	11,3 %	12,7 %
Yli vuosi sitten	3,9 %	4,0 %	7,0 %	5,6 %
En koskaan	48,4 %	42,7 %	19,0 %	18,5 %
En osaa sanoa	23,3 %	23,4 %	17,1 %	13,7 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Peruskoulut ja lukiot: n=700 / Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=601 / Yliopistot: n = 482

Avoimella lisenssillä lisensoidun materiaalin käyttöä selvitettiin myös viimeisimmän opetustapahtuman yhteydessä. Taulukosta 44 voidaan tehdä sama havainto kuin aiemmin: peruskouluissa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa avoimella lisenssillä julkaistun aineiston käyttö on melko vähäistä. Ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa se on yleisempää: yliopistoissa noin 15 % ja ammattikorkeakouluissa noin 10 % viimeisimmässä opetustapahtumassa käytetystä aineistosta näyttäisi olevan avoimella lisenssillä julkaistua. Huomattavaa kuitenkin on, että noin 40 % vastaajista oppilaitossektorista riippumatta ei osannut sanoa, liittyikö aineistoon avoin lisenssi vai ei.

Taulukko 44. Oliko jokin viimeisimmällä opetuskerralla käyttämäsi materiaali lisensoitu avoimella lisenssillä (esim. Creative Commons)?

Peruskoulut ja lukiot: n=376 / Ammatilliset oppilaitokset: n=314 / Ammattikorkeakoulut: n=299 / Yliopistot: n=260

4.8. MUIDEN TEKEMÄN MATERIAALIN MUUNTELU JA YHDISTELY

Opetuksessa käytetään muiden tekemää materiaalia myös muulla tavalla kuin sellaisenaan, esittämällä, näyttämällä tai jakamalla oppilaille ja opiskelijoille. Opetuksessa käytetään teoksia myös erilaisten asioiden oppimiseksi ja havainnollistamiseksi, esimerkiksi valmistetaan oppilaiden kanssa omia videoita ja muita esityksiä, tehdään erilaisia harjoitustöitä yhdistelemällä erilaisia teoksia, kuten tekstiä, kuvaa, ääntä, liikkuvaa kuvaa, sekä harjoitellaan kuvankäsittelyä ja tehdään käännoستهتviä myös muista kuin oppikirjan materiaaleista. Vastaajia pyydettiin kertomaan, milloin he viimeksi muuntelivat tai yhdistivät eri teoksia.

Teosten muuntelu

Taulukosta 45 nähdään, että noin puolet ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen opettajista on joskus muunnellut teoksia. Peruskoulujen, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten vastaajista kolmasosa oli joskus muunnellut teoksia.

Taulukko 45. Milloin viimeksi muuntelit teoksia (esim. kuvia tai valokuvia)?

	Peruskoulut ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
Viimeisen kahden päivän aikana	1,3 %	1,8 %	1,5 %	3,1 %
Viimeisen viikon aikana	3,9 %	4,0 %	4,3 %	4,4 %
Viimeisen kuukauden aikana	4,3 %	6,1 %	7,0 %	8,5 %
Viimeisen puolen vuoden aikana	5,7 %	6,4 %	8,2 %	8,7 %
Viimeisen vuoden aikana	9,1 %	7,8 %	10,8 %	9,3 %
Yli vuosi sitten	9,9 %	6,9 %	9,0 %	12,0 %
En koskaan	57,1 %	58,4 %	50,6 %	47,3 %
En osaa sanoa	8,7 %	8,6 %	8,7 %	6,6 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Peruskoulut ja lukiot: n=700 / Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=601 / Yliopistot: n=482

Teosten yhdistely

Taulukon 46 perusteella teosten yhdistely, esimerkiksi musiikin liittäminen itse tehtyyn videoon, vaikuttaisi olevan hie-man yleisempää ammattikorkeakouluissa, joissa kolmasosa vastaajista oli yhdistellyt teoksia ainakin joskus, mutta kaiken kaikkiaan se on muuntelua harvinaisempaa kaikkien oppilaitosten vastaajien kesken. Noin 60 % vastaajista ei ollut koskaan yhdistellyt teoksia.

Taulukko 46. Milloin viimeksi yhdistit eri teoksia uudeksi teokseksi (esim. lisäit musiikkia videoon tms.)?

	Peruskoulut ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
Viimeisen kahden päivän aikana	1,0 %	0,8 %	0,8 %	1,7 %
Viimeisen viikon aikana	1,4 %	1,6 %	2,3 %	2,3 %
Viimeisen kuukauden aikana	2,6 %	3,8 %	4,7 %	3,5 %
Viimeisen puolen vuoden aikana	5,0 %	5,8 %	5,5 %	2,5 %
Viimeisen vuoden aikana	8,3 %	7,2 %	9,2 %	6,8 %
Yli vuosi sitten	11,3 %	9,3 %	11,8 %	9,3 %
En koskaan	62,3 %	61,4 %	56,7 %	63,5 %
En osaa sanoa	8,1 %	10,1 %	9,0 %	10,4 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Peruskoulut ja lukiot: n=700 / Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=601 / Yliopistot: n=482

Vastaajilta, jotka olivat yhdistelleet tai muunnelleet teoksia, kysyttiin avoimella kysymyksellä, mitä teoksia ja miten he olivat yhdistelleet tai muunnelleet viimeksi. Saatujen vastausten perusteella yleisintä oli yhdistää kuvia keskenään esim. kuvakollaasiksi tai osaksi tekstiä. Kuviin ja omiin esityksiin, etenkin videokuvaan, saatettiin liittää ääntä (musiikkia).

Yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa oli muita sektoreita tyypillisempää yhdistää muiden tekemää aineistoa (esimerkiksi kuvia, tekstiä, kaavioita) osaksi omaa PowerPoint-esitystä.

Myös muuntelun kohdalla kuvien muuntelu oli yleisintä. Kysymyksen vastanneista suurin osa oli muunnellut kuvia joko käsittelemällä kuvaa (muuttamalla värejä, kirkkautta ym.), rajaamalla kuvasta osan tai osia tai lisäämällä kuvaan tekstiä, kuvioita tai muita huomiomerkkejä (esimerkiksi nuolia). Kuvia muunneltiin myös kuvankäsittelyä opetettaessa ja harjoiteltaessa. Jonkin verran vastaajat olivat myös muunnelleet tekstiä tiivistämällä tai muokkaamalla sitä muuten paremmin käyttötarkoitusta vastaavaan muotoon tai muuttamalla tekstiä toiseen tyyliin.

Vastausten tulkinnessa tulee kuitenkin huomioida, että kaikissa tapauksissa vastaajille ei vaikuttanut olevan aivan selvää, mitä muuntelulla ja yhdistelyllä ylipäänsä tarkoitetaan. Yhdistelyn kohdalla vastaajat saattoivat esimerkiksi kertoa lisänneensä linkkejä omaan PowerPoint-esitykseensä, eivätkä vastaajat myöskään osanneet aina tehdä eroa yhdistelyn ja muuntelun kohdalla: osa vastaajista kertoi esimerkiksi muunnelleensa aineistoa yhdistämällä kuvia osaksi tekstiä.

Havaittiin, että ne opettajat, jotka käyttävät enemmän teknologiaa opetuksessa, myös muuntelevat ja yhdistävät materiaaleja enemmän kuin muut opettajat.

Käännösharjoitusten tekeminen muusta kuin kielten oppikirjan tekstistä

Vastaajilta selvitettiin lisäksi, milloin he viimeksi käyttivät käännöstehtävässä muuta materiaalia kuin kielten oppikirjan tekstiä (Taulukko 47). Peruskouluissa ja lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa ja ammattikorkeakouluissa yli neljäsosa vastaajista oli ainakin joskus käyttänyt muuta kuin kielten oppikirjaa käännöstehtävässä. Sen sijaan yliopistoissa noin 20 % vastaajista oli käyttänyt muuta kuin kielten oppikirjan tekstiä käännöstehtävässä. Käännösharjoitusten tekeminen muusta kuin kielten oppikirjasta on melko harvinaista – vain 5 % peruskoulun ja lukion opettajista, 4 % ammatillisten oppilaitosten opettajista, 7 % ammattikorkeakoulujen opettajista ja 4 % yliopistojen opettajista teettävät käännösharjoituksia muista kuin kielten oppikirjoista useammin kuin kerran viikossa. Ammattikorkeakouluissa käännöstehtävien tekeminen muusta materiaalista on yleisempää kuin muissa oppilaitoksissa, vaikka sielläkään sitä ei tehdä päivittäin.

Taulukko 47. Milloin viimeksi käytit käännöstehtävässä muun kuin kielten oppikirjan tekstiä (esim. lehtiartikkeleita tms.)?

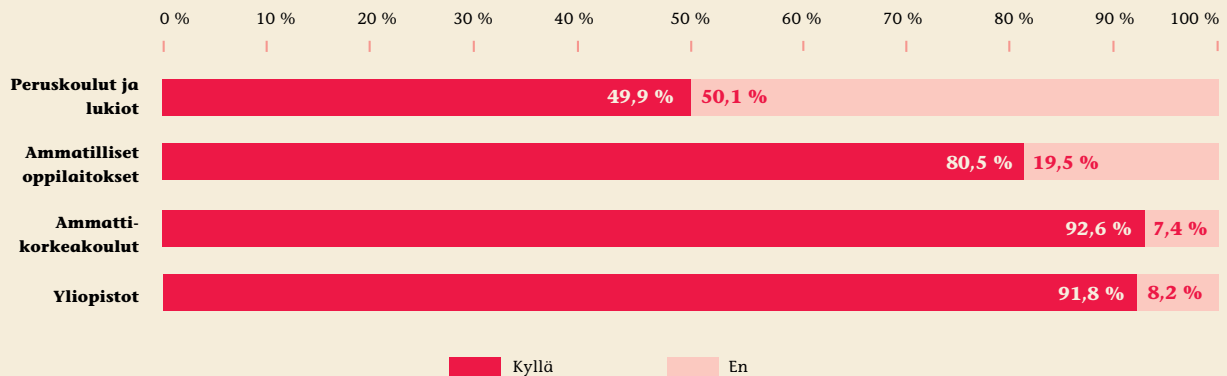
	Peruskoulu ja lukio	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulu	Yliopistot
Viimeisen kahden päivän aikana	1,6 %	1,0 %	1,7 %	1,7 %
Viimeisen viikon aikana	2,9 %	3,2 %	5,5 %	2,1 %
Viimeisen kuukauden aikana	3,0 %	7,0 %	5,5 %	4,8 %
Viimeisen puolen vuoden aikana	5,6 %	3,8 %	6,2 %	4,1 %
Viimeisen vuoden aikana	5,9 %	7,0 %	5,0 %	3,7 %
Yli vuosi sitten	7,3 %	6,4 %	5,7 %	3,5 %
En koskaan	63,4 %	60,8 %	56,1 %	64,5 %
En osaa sanoa	10,4 %	10,7 %	14,5 %	15,6 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Peruskoulu ja lukio: n=700 / Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulu: n=601 / Yliopistot: n=482

5. ITSE TEHTY MATERIAALI OPETUKSESSA

Taulukosta 48 nähdään, että peruskoulujen ja lukioden opettajat käyttävät keskimäärin joka toisella oppitunnilla itse tekemäänsä materiaalia. Osuus on merkittävästi suurempi muilla oppilaitossektoreilla, joissa n. 80–90 % vastaajista oli käyttänyt viimeisimmällä opetuskerralla itse tekemäänsä materiaalia. On oletettavaa, että hyvän valmiin opetusmateriaalin olemassaolo ja saatavuus peruskouluissa ja lukioissa selittää osaltaan tätä eroa. Tarkasteltaessa itse tehdyn aineiston käyttöä oppiaineittain nähtiin, että peruskouluissa ja lukioissa käytetään itse tehtyä aineistoa keskimääräistä enemmän reaaliaineissa kuin muissa oppiaineissa.

Taulukko 48. Käyttikö viimeisimmällä oppitunnilla itse tekemäsi materiaalia?

Peruskoulut ja lukiot: n=349 / Ammatilliset oppilaitokset: n=503 / Ammattikorkeakoulut: n=553 / Yliopistot: n=403

Opettajat käyttävät kokoamassaan tai itse tekemässään materiaalissa muiden tekemää materiaalia. **Taulukosta 49** nähdään, että noin puolet itse tehdystä materiaalista on kokonaan itse tehtyä. Noin 5 % itse tehdystä materiaalista oli koottu kokonaan toisten tekemistä materiaaleista ja reilu kolmannes sisälsi itse tehdyn materiaalin lisäksi myös muiden tekemää materiaalia.

Peruskoulujen ja lukioden reaaliaineissa itse tehty materiaali sisältää enemmän muiden tekemää materiaalia kuin muissa aineryhmissä. Näyttääkin siltä, että reaaliaineita varten tehdään enemmän materiaaleja, joihin kootaan muiden tekemää materiaalia.

Taulukko 49. Itse tehdyn materiaalin sisältö.

Vaihtoehto	Peruskoulut ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
Kokonaan itse tekemääni (esim. omia kuvia, tekstiä jne.)	56,7 %	55,9 %	49,7 %	45,7 %
Muiden tekemää valmista materiaalia, joista kokosin oman kokonaisuuden	4,9 %	8,5 %	4,0 %	4,5 %
Osittain valmista materiaalia ja osittain omaa	33,5 %	33,6 %	43,6 %	47,4 %
Muuta	4,9 %	2,0 %	2,7 %	2,5 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Peruskoulut ja lukiot: n=349 / Ammatilliset oppilaitokset: n=503 / Ammattikorkeakoulut: n=553 / Yliopistot: n=403

5.1. ITSE TEHDYN MATERIAALIN JAKAMINEN

Peruskouluissa ja lukioissa ei ole yleistä jakaa itse tehtyä materiaalia verkossa, kun taas korkeakouluissa tämä on yleisempää: 30–40 % ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen vastaajista oli jakanut itse tekemäänsä aineistoa kollegoilleen verkossa viimeisen viikon aikana (Taulukko 50).

Taulukko 50. Milloin viimeksi annoit itse tekemääsi aineistoa muiden opettajien käyttöön verkossa?

	Peruskoulut ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
Viimeisen kahden päivän aikana	4,9 %	7,0 %	18,8 %	12,2 %
Viimeisen viikon aikana	5,9 %	14,7 %	19,6 %	18,3 %
Viimeisen kuukauden aikana	11,3 %	23,7 %	24,1 %	17,8 %
Viimeisen puolen vuoden aikana	13,4 %	15,8 %	13,3 %	13,7 %
Viimeisen vuoden aikana	13,3 %	10,4 %	6,7 %	9,8 %
Yli vuosi sitten	12,7 %	8,6 %	3,7 %	8,7 %
En koskaan	33,7 %	16,8 %	10,0 %	15,1 %
En osaa sanoa	4,9 %	2,9 %	3,8 %	4,4 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Peruskoulut ja lukiot: n=700 / Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=601 / Yliopistot: n = 482

Peruskouluissa ja lukioissa opettajat käyttävät itse tekemäänsä materiaalia yleisimmin näyttämällä sitä oppilaille tunnilla (Taulukko 51). Oppiainekohtaisessa tarkastelussa havaittiin lisäksi, että näyttäminen on keskimääräistä yleisempää reaaliaineissa. Paperilla jakaminen on myös yleinen käytötapa.

Taulukko 51. Itse tehdyn materiaalin jakaminen. Peruskoulut ja lukiot.

Jakotapa	Jaoin oppilaille	Jaoin kollegoille ja tai muille
Näyttämällä	69,8 %	1,2 %
Paperilla	41,2 %	3,1 %
Sähköpostilla	1,2 %	1,6 %
Oppilaitoksen suljetussa sisäverkossa	5,9 %	1,6 %
Virtuaalisessa oppimisympäristössä	4,3 %	0,4 %
Avoimessa internetissä	2,0 %	0,4 %
Rajoitetusti muualla internetissä	2,7 %	1,2 %
Muulla tavoin	3,9 %	1,2 %

n=255

Ammatillisissa oppilaitoksissa näyttämisen ja paperilla jakamisen osuus on hyvin samanlainen kuin peruskouluissa ja lukioissa (Taulukko 52). Sen sijaan itse tehdyn materiaalin jakaminen oppilaille sähköisesti on hieman yleisempää kuin peruskouluissa ja lukioissa. Tätä materiaalia myös jaetaan ammatillisissa oppilaitoksissa aavistuksen peruskouluja ja lukioita enemmän muille kuin oppilaille, esimerkiksi kollegoille. Ammatillisissa oppilaitoksissa yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla itse tehdyn materiaalin näyttäminen oppilaille on koulutusalaakohtaisessa tarkastelussa yleisempää kuin muilla koulutusaloilla.

Taulukko 52. Itse tehdyn materiaalin jakaminen. Ammatilliset oppilaitokset.

Jakotapa	Jaoin opiskelijoille	Jaoin kollegoille ja tai muille
Näyttämällä	69,4 %	2,4 %
Paperilla	48,5 %	1,3 %
Sähköpostilla	7,9 %	2,4 %
Oppilaitoksen suljetussa sisäverkossa	29,7 %	3,9 %
Virtuaalisessa oppimisympäristössä	6,3 %	0,7 %
Avoimessa internetissä	2,2 %	0,7 %
Rajoitetusti muualla internetissä	4,8 %	0,9 %
Muulla tavoin	5,9 %	0,4 %

n=458

Ammattikorkeakouluissa itse tehtyä materiaalia käytetään eniten näyttämällä sitä opiskelijoille (Taulukko 53). Paperilla jakaminen sen sijaan on peruskouluihin ja lukioihin sekä ammatillisiin oppilaitoksiin verraten vähäistä. Itse tehtyä materiaalia jaetaan ammattikorkeakouluissa sähköisesti varsin yleisesti. Materiaalia myös jaetaan kollegoille enemmän kuin peruskouluissa ja lukioissa tai ammatillisissa oppilaitoksissa. Tämä vahvistaa jo aiemmin tässä selvityksessä saatua käsitystä siitä, että korkeamman asteen oppilaitoksissa opettajat jakavat materiaalia keskenään enemmän.

Oppiaineryhmittäisessä tarkastelussa itse tehdyn aineiston näyttäminen sekä jakaminen sähköisessä oppimisympäristössä on kulttuurialalla muita aloja harvinaisempaa, kun taas itse tehdyn aineiston jakaminen sähköpostilla on tällä alalla muita aloja yleisempää.

Taulukko 53. Itse tehdyn materiaalin jakaminen. Ammattikorkeakoulut.

Jakotapa	Jaoin opiskelijoille	Jaoin kollegoille ja tai muille
Näyttämällä	80,5 %	8,0 %
Paperilla	16,4 %	0,8 %
Sähköpostilla	8,4 %	1,6 %
Oppilaitoksen suljetussa sisäverkossa	80,5 %	11,7 %
Virtuaalisessa oppimisympäristössä	22,5 %	3,5 %
Avoimessa internetissä	3,3 %	2,0 %
Rajoitetusti muualla internetissä	7,4 %	1,8 %
Muulla tavoin	3,3 %	0,6 %

n=488

Yliopistoissa itse tehtyä materiaalia jaettiin (Taulukko 54) varsin samankaltaisesti kuin ammattikorkeakouluissakin. Kuitenkin yliopistoissa oppilaitoksen suljettua sisäverkkoa hyödynnettiin vähemmän ja avointa internetiä käytettiin itse tehdyn materiaalin jakamiseen hieman enemmän. Tieteenalakohtaisessa tarkastelussa nähtiin, että aineistoa jaettiin opiskelijoille eniten luonnontieteiden alalla.

Taulukko 54. Itse tehdyn materiaalin jakaminen. Yliopistot.

Jakotapa	Jaoin opiskelijoille	Jaoin kollegoille ja tai muille
Näyttämällä	85,5 %	9,1 %
Paperilla	15,4 %	1,2 %
Sähköpostilla	10,3 %	6,0 %
Oppilaitoksen suljetussa sisäverkossa	59,8 %	6,0 %
Virtuaalisessa oppimisympäristössä	16,6 %	1,5 %
Avoimessa internetissä	10,6 %	3,0 %
Rajoitetusti muualla internetissä	10,0 %	1,8 %
Muulla tavoin	2,1 %	0,0 %

n=331

5.2. AVOIMET LISENSSIT

Koska osa itse tehdystä materiaalista sisältää myös muiden tekemää materiaalia, selvitettiin itse tehdyn materiaalin kohdalla myös, koskiko tätä materiaalia jokin käyttö lupa tai lisenssi (**Taulukko 55**). Vastausten jakauma muistuttaa aiempaa jakaumaa (luku 4.7. Muiden tekemää materiaalia koskevat avoimet lisenssit), jossa kysyttiin viimeisimmällä opetuskerralla käytetystä, muiden tekemää materiaalia koskevasta avoimesta lisenssistä. Sellaisen itse tehdyn materiaalin, joka sisältää muiden tekemää materiaalia, osuus vaihtelee 10–20 %:n välillä.

Peruskoulujen, lukioden ja ammatillisten oppilaitosten vastaajista vain 3–5 % ja yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen vastaajista 8–10 % ilmoitti käyttäneensä itse tekemässään materiaalissa avoimella lisenssillä lisensoitua materiaalia. On kuitenkin hyvä huomata, että noin kolmannes ei osannut sanoa, koskiko hänen käyttämänsä muiden tekemää materiaalia jokin käyttö lupa tai lisenssi. Kuitenkin noin puolet vastaajista on käyttänyt sellaista toisten tekemää materiaalia, johon ei ole liittynyt avointa lisenssiä tai lupaa.

Tieteenalakohtaisessa tarkastelussa havaittiin, että taiteen ja suunnittelun ryhmässä itse tehdyn materiaalin osana ollut muiden tekemä materiaali ei sisältänyt lainkaan avoimella lisenssillä lisensoitua materiaalia.

Taulukko 55. Muiden tekemää materiaalia koskeva lupa tai lisenssi.

Lisenssi	Peruskoulut ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
Avoin lisenssi	3,8 %	4,7 %	9,5 %	8,2 %
Jokin muu lupa tai lisenssi	21,0 %	12,4 %	17,7 %	14,1 %
Ei lisenssiä	41,9 %	56,5 %	48,3 %	38,2 %
Ei tietoa	33,3 %	26,4 %	24,6 %	39,4 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Peruskoulut ja lukiot: n=105 / Ammatilliset oppilaitokset: n=193 / Ammattikorkeakoulut: n=232 / Yliopistot: n=170

6. ETÄ- JA VERKKO-OPETUS

Selvityksessä tarkasteltiin myös etä- ja verkko-opetuksen antamista. Etäopetus verkon kautta oli melko harvinaista peruskouluissa ja lukioissa. Muissa oppilaitoksissa etäopetus on yleisempää: ammattikorkeakouluissa jopa 65 % vastaajista oli antanut etäopetusta verkon kautta viimeisen puolen vuoden aikana ja kaikkiaan noin 80 % vastaajista oli ainakin joskus antanut etäopetusta. Ammatillisissa oppilaitoksissa ja yliopistoissa vastaukset jakautuivat hyvin samankaltaisesti: yli puolet vastaajista oli antanut etäopetusta ainakin joskus ja lähes kolmasosa viimeisimmän puolen vuoden aikana. (Taulukko 56.)

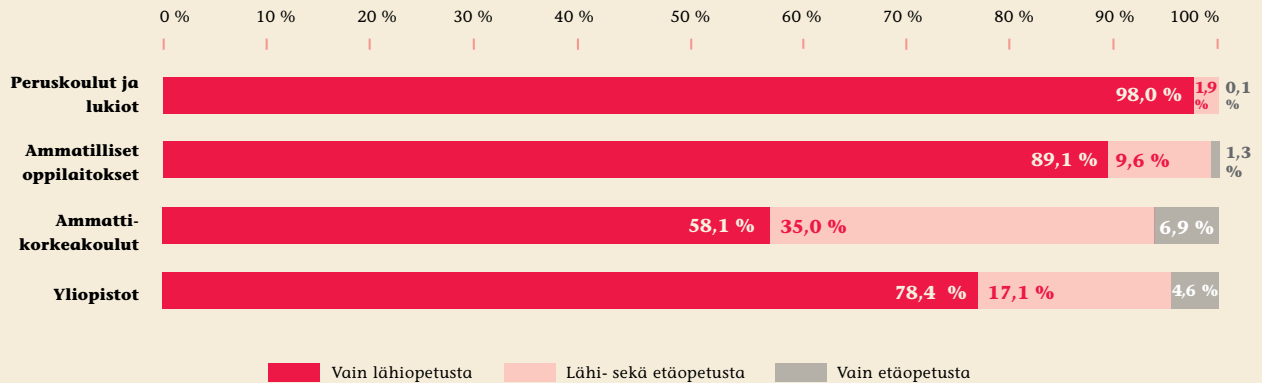
Taulukko 56. Milloin viimeksi annoit etäopetusta verkon kautta?

	Peruskoulut ja lukiot	Ammatilliset oppilaitokset	Ammattikorkeakoulut	Yliopistot
Viimeisen kahden päivän aikana	2,0 %	5,6 %	16,0 %	7,7 %
Viimeisen viikon aikana	2,3 %	12,6 %	18,5 %	5,0 %
Viimeisen kuukauden aikana	2,1 %	9,1 %	17,6 %	10,0 %
Viimeisen puolen vuoden aikana	1,7 %	5,4 %	13,1 %	8,9 %
Viimeisen vuoden aikana	3,1 %	9,3 %	7,5 %	9,5 %
Yli vuosi sitten	6,9 %	11,8 %	6,8 %	11,8 %
En koskaan	73,9 %	40,5 %	17,5 %	41,3 %
En osaa sanoa	8,0 %	5,6 %	3,0 %	5,8 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Peruskoulut ja lukiot: n=700 / Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=601 / Yliopistot: n=482

Myös viimeisimmän opetuskerran kohdalla havaittiin, että etä- ja verkko-opetus on hyvin vähäistä peruskouluissa ja lukioissa. Ammattikorkeakoulut hyödyntävät etäopetusta eniten: melkein puolet oppitunneista sisältää etäopetusta. Tieteenalakohtaisessa tarkastelussa havaittiin, että yliopistoissa taiteiden ja suunnittelun alalla etäopetus on muita aloja vähäisempää.

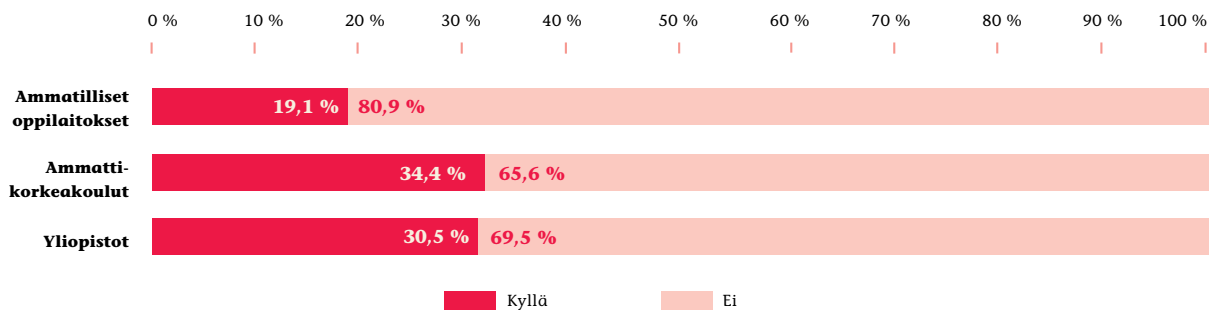
Taulukko 57. Sisälsikö viimeisin pitämäsi oppitunti etäopetusta verkon kautta?

Peruskoulut ja lukiot: n=700 / Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=597 / Yliopistot: n=439

Vastaajilta kysyttiin myös, oliko etäopetuksena pidettyä oppituntia mahdollista myöhemmin seurata tallenteena (Taulukko 58). Koska peruskouluissa ja lukiossa on vain vähän etäopetusta, ei tarkastelu ole niiden osalta järkevää (vastauksia vain 14). Ammattikorkeakouluissa noin kolmannes etäopetuksena pidetyistä tunneista on myöhemmin katsottavissa tallenteena verkossa, yliopistoissa määrä on hieman vähäisempi.

Taulukko 58. Oliko etäopetuksena pitämäsi oppituntia mahdollista seurata myöhemmin tallenteena verkon kautta?

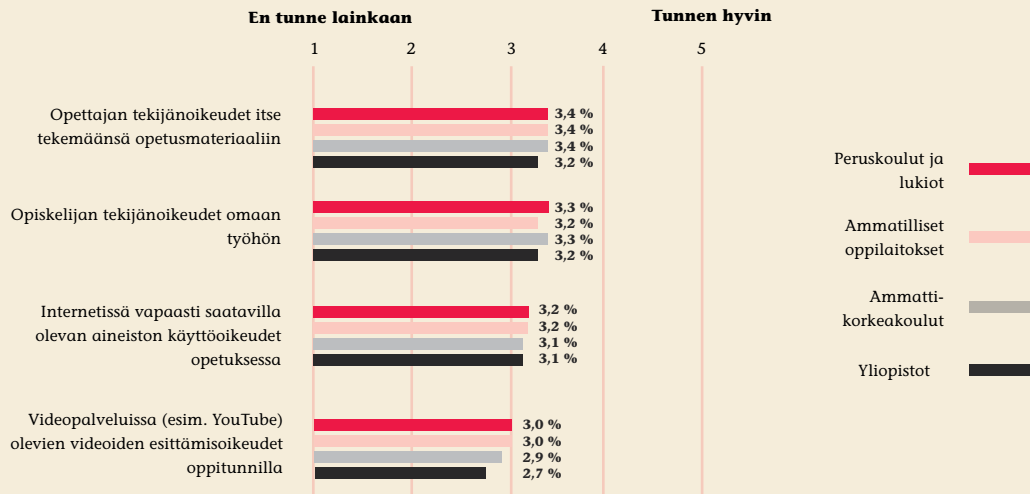
Ammatilliset oppilaitokset: n=68 / Ammattikorkeakoulut: n=250 / Yliopistot: n=95

7. TEKIJÄNOIKEUS JA OPETUS

Selvityksessä kartoitettiin myös opettajien tietämystä tekijänoikeuksista sekä millaisia tekijänoikeudellisia ongelmia opettajat kohtaavat työssään.

Taulukossa 59 on esitetty opettajien tekijänoikeuden tuntemuksen tasoa tiettyjen yleisten tekijänoikeudellisten opetukseen liittyvien aihepiirien osalta. Vastaukset jakautuivat melko tasaisesti eri oppilaitossektoreilla – ainoastaan videopalveluissa olevien videoiden esittämisnoikeudet oppitunnilla tunnettiin yliopistoissa hieman heikommin kuin muilla sektoreilla. Yleisesti ottaen vastaajat tunsivat tekijänoikeuteen liittyviä aihepiirejä kohtalaisen hyvin.

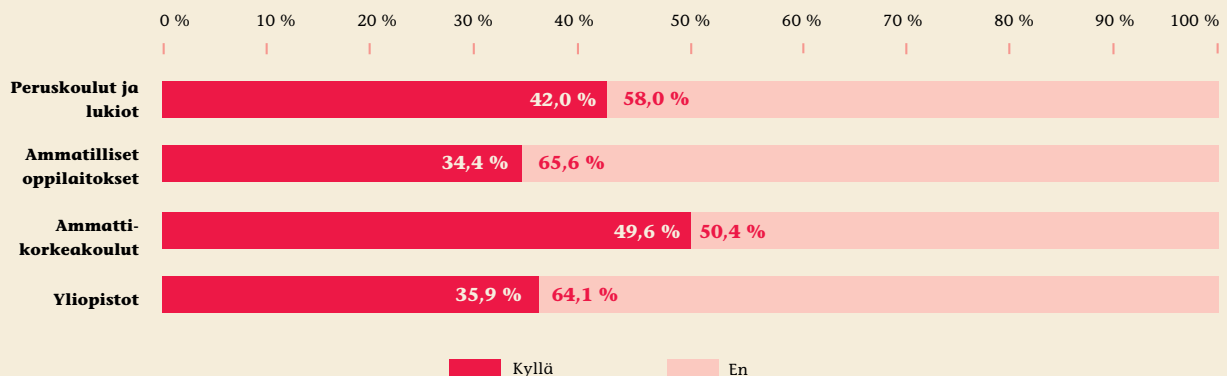
Taulukko 59. Arvioi, kuinka hyvin tunnet seuraavia tekijänoikeuteen opetuksessa liittyviä aihepiirejä?

7.1. TEKIJÄNOIKEUDELLISET ONGELMAT OPETUSTYÖSSÄ

Selvitykseen vastanneista opettajista 35–50 % oli joskus kohdannut opetustyössä tekijänoikeudellisia ongelmia (**Taulukko 60**). Merkittävää kuitenkin on, että vastaajista yli puolet ei ole koskaan uransa aikana kohdannut opetukseen liittyviä tekijänoikeudellisia ongelmia. Ammattikorkeakoulujen opettajista useampi näyttäisi kohdanneen ongelmia kuin muiden oppilaitosten opettajat.

Taulukko 60. Oletko koskaan kohdannut tekijänoikeudellisia ongelmia opetustyössä?

Ongelmia kohdanneita vastaajia pyydettiin avoimissa vastauksissa kuvailemaan, millaisia nämä ongelmat olivat. Vastaajien kohtaamat ongelmat liittyivät tyypillisimmin tiedon puutteeseen tai epätietoisuuteen siitä, mitä lain tai oppilaitoslupien nojalla saa tehdä ja mitä ei. Lisäksi useissa vastauksissa nousi selkeästi esille muutamia ongelmiksi koettuja asioita, kuten av-aineistojen, erityisesti verkkovideoiden, käyttö opetuksessa, kuvien käyttö opetuksessa, erityisesti verkossa saatavilla olevat kuvat, sekä lähinnä peruskouluissa ja lukioissa työ- ja harjoituskirjojen kopioiminen. Seuraavalla sivulla on esitelty teemoittain vastaajien yleisimmin esille nostamia tekijänoikeudellisia ongelmakohtia.

Tiedon puute

Suurimmaksi ongelmaksi koetaan tiedon puute: opettajille ei ole aina selvää, miten tai mitä materiaalia opetuksessa voi käyttää. Erityisesti internetissä oleva materiaali herättää kysymyksiä: materiaalia on saatavilla runsaasti, mutta tietoa teosten tekijöistä tai käyttöluvista ei monesti löydy.

”Joskus luvallisuuden ja luvattomuuden rajaa joutuu miettimään. Ei ole aina selvä asia.”

”Tekijänoikeudelliset asiat aiheuttavat epävarmuutta, joten moni asia tulee tehtyä itse, jotta ei tule rikottua lakia. Opetus voisi olla monipuolista, jos tietäisi saavansa käyttää netistä löytyvää materiaalia.”

”Digitaalisen aineiston tekijää ei aina löydy helposti esim. netistä. Vapaasti netissä olevan materiaalin esittäminen ja esim. siihen viittaaminen edelleen hankalaa ajoittain. Tiedon avoimuuden vaatimus suhteessa tekijänoikeuksiin haasteellinen asia.”

Ongelmaksi koettiin myös se, että monesti tekijänoikeuksia koskevat ohjeistukset ovat liian vaikeaselkoisia ymmärtää.

”Mitä ja miten voi käyttää, ohjeet epäselvät, aina koulutustilaisuuden jälkeen entistä hämmentyneempi.”

”Ohjeet ovat usein vaikeasti tulkittavia. Käytetyt termit ovat joskus aiheuttaneet epäselvyyttä.”

AV-materiaali opetuksessa

Monissa avoimissa vastauksissa nostettiin esille erilaisia av-aineistojen opetuskäyttöön liittyviä ongelmia sekä epätietoisuus siitä, saako verkossa olevia videoita esittää oppitunnilla. Erityisesti YouTube-videot nousivat esiin näissä vastauksissa. YouTube onkin yleisin verkkovideoopalvelu, jota käytetään opetuksessa. Kopioston syksyllä 2014 tekemästä kyselystä ilmenee, että noin 60 % oppitunneilla tai luennoilla esitetyistä verkkovideoista on peräisin YouTube-palvelusta. YouTuben ja muiden videoopalvelujen käyttö opetuksessa kirvoittikin runsaasti pohdintaa vastaajissa. Videoilla haluttaisiin elävöittää opetusta, mutta niiden näyttäminen opetustilanteessa on tekijänoikeudellisesti epäselvää.

”Jokin hyvä opetusvideo on YouTubessa, mutta jotta se olisi ok näyttää, joutuisin jalkauttamaan opiskelijat omille koneilleen katselemaan videota linkin kautta. Opetustilanne hajoaa. Selkeämpi näyttää tykillä kaikille yhtä aikaa. Opetus tulisi tulkita tekijänoikeuden piirissä yksityiseksi!”

”Erikoista on YouTube. En saa esittää videotykillä, mutta oppilas voi omalla laitteellaan katsoa samaa esitystä.”

Myös elokuvien ja mainosten käyttöön opetuksessa liittyy epätietoisuutta. Erityisesti niitä olisi haluttu näyttää mediakasvatuksen opetuksessa peruskouluissa ja lukioissa sekä elokuva- ja media-alan opetuksessa yliopistoissa, mutta käytännössä tarvittavan luvan puute estää usein elokuvien ja mainosten esittämisen.

”Tunneilla olisi usein tarvetta esim. elokuvakatkelmien käyttöön, mutta usein kiinnostavat elokuvat eivät ole luvallisia.”

”Kun opetan dramaturgiaa ja elokuvan genrejä, niin en saa näyttää niitä opetuksessa. Näytän kuitenkin. Opiskelijat sitten huomauttavat tekijänoikeusrikkomuksesta.”

Kuvat opetuksessa

Moni vastaaja nosti esiin kuvien käyttöön liittyviä ongelmakohtia. Hankalimmaksi asiaksi vastaajat kokivat myös kuvien käytön osalta epätietoisuuden: saako kuvaa käyttää vai ei ja miten kuvia voi siteerata. Kuvista ei aina ole saatavilla tekijätietoa tai luvan kysyminen suoraan tekijältä ei käytännössä onnistu.

”Epävarmuus milloin esim. kuvia voi lainata.”

”Joskus hyvin valokuvien löytäminen on hankalaa ja kun löytää, ei löydy lupia eikä kuvaa voi käyttää.”

Osa vastaajista kertoi käyttävänsä mieluummin itse tekemiään tai ottamiaan kuvia, vaikka ne ovat laadultaan heikompiä kuin valmiit kuva-aineistot.

”Olen joutunut tyytymään huonoihin kuvamateriaaleihin, kun hyviin kuviin ei ole ollut oikeuksia. Kuvien etsiminen vie valtavasti aikaa.”

Tekijänoikeuden rajoittavuus

Osasta avoimia vastauksia nousi esiin tekijänoikeuksien rajoittavuus. Nämä vastaajat pitivät tekijänoikeuksia usein rajoittavina tai vähemmän mielekkäinä opetustyön kannalta. Joissain tapauksissa vastaaja tiesi rikkovansa tekijänoikeuksia, mutta oli käytännön syistä valmis toimimaan lainvastaisesti.

”Koen suurta ristiriitaa. Lain rikkominen tuntuu pahalta, mutta jos noudattaisin lakia, en voisi tehdä työtäni. Ymmärrän, että luovan työn tekijät ansaitsevat korvauksen työstään, mutta silti toivoisin, että opetuksessa mitä vain materiaalia voisi käyttää maksutta. Kunnilla ei ole rahaa mihinkään lisäsisensseihin. Eräs ammatillisen puolen kollega kehotti tekemään hänen tapaansa omat materiaalit ottaen olemassa olevista mallia. Osan voikin tehdä näin, muttei esimerkiksi av-aineistoa tai kuvamateriaalia. Oman materiaalin tekeminen vie kuitenkin niin paljon voimavaroja, ettei kaikkea jaksa tehdä itse. On muitakin töitä.”

Ongelmaksi koettiin myös se, että tekijänoikeuksien noudattaminen on työlästä: lupien tai lisenssien hankkiminen koettiin vaikeaksi tai liian kalliiksi, eikä saatavilla ole riittävä tietoa siitä, mitä saa käyttää ja mitä ei. Etenkin korkeakouluissa lainsäädäntö nähdään opetustyötä rajoittavana ja hankalana.

”Opetan korkeakoulutasolla, jossa harvemmin voi opettaa valmiiden oppikirjojen avulla. Opetusaineisto on tehtävä itse! Aineiston tekeminen käytännössä on mahdotonta, ellei hyödynnä muiden tekemiä materiaaleja ja teoksia kaikista saatavilla olevista lähteistä. Lain mukaan pilkkullen toimiminen tekisi työstä käytännössä mahdotonta.”

Osa vastaajista pohti työ- ja harjoituskirjojen kopiointia tilanteissa, joissa oppilas on esimerkiksi unohtanut oman kirjansa kotiin tai oppilaalla ei ole kyseistä kirjaa – myös tällöin käytännöllisyys asetettiin monesti lain edelle.

”Jos haluan teettää harjoitustehtävän kirjasta, ja opiskelijalla ei ole kirjaa ostettuna eikä ole saanut lainattua kirjastostakaan - kun tehtävää ei voi kopioida, silloin harjoitukset jäävät kokonaan tekemättä tai ne opiskelijat, joilla ei ole kirjaa, eivät niitä tee ollenkaan. Kirjat ovat kalliita, ja usein opiskelijat valitsevat ’kirjattomuuden’, jolloin opettajakaan ei voi hyödyntää opetuksessa kirjan materiaalia. Läksyksi ei voi antaa kirjan tehtäviä, koska kaikilla ei ole kirjoja.”

”Kopioin toistuvasti oppilaille tehtäväkirjasta tehtäviä, lain vastaisesti, koska koululla ei ole varaa ostaa kaikille oppilaille omaa tehtäväkirjaa.”

Opettajan ja oppilaiden oikeudet omaan materiaaliinsa

Erityisesti yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa, mutta josain määrin myös ammatillisissa oppilaitoksissa ongelmalliseksi koettiin opettajan oikeudet itse tekemäänsä opetusmateriaaliin. Opettajat kertoivat kokeneensa painostusta oppilaitoksen taholta siihen, että itse tehdyn materiaalin tulisi olla vapaasti oppilaitoksen hyödynnettävissä.

”Kuka saa käyttää ja kenen aineistoa. Onko pakko luovuttaa kollegalle oma virtuaalinen oppimisympäristö, jota olen luonut pitkään, esimerkiksi.”

”Tekijänoikeus yliopistossa ei ole selkeästi toimijoiden tiedossa. Yliopisto vaatii oikeuden luovuttamista, mutta intellektuaalista oikeutta se ei voi viedä yksilöltä.”

Muutama vastaaja oli myös törmännyt siihen, että hänen tekemäänsä materiaalia käytettiin luvatta tai että oma aineisto tulee vastaan jonkun muun ”omana”.

”Omaa tekemääni materiaalia käytetään kysymättä hyväksi opetuksessa. Kollegat varastaa.”

”Olen pitänyt yleisöluennon ja ollut itse joskus myöhemmin toisen pitämällä luennolla, jonka olen huomannut olevan 100%sti kopio omasta esityksestäni, vain nimi on muutettu. Toisin sanoen toinen on ominut luentoni kokonaisuudessaan, koska olen jakanut sen verkossa aikanaan läsnäolijoille.”

Toisaalta taas osa opettajista kokee, että itse tehtyjen materiaalien vapauttaminen muidenkin opettajien käyttöön edistäisi opetusta ja olisi yhteinen etu.

”Opettajien omistushalu omaan materiaaliin eli lähinnä kalvosulkeisiin estää opetuksen kehittämistä yhdessä. Jokainen haluaa pitää kiinni kymmenellä kynnellä homehtuneesta kalvosarjastaan!”

Myös oppilaiden tai opiskelijoiden oikeudet tekemäänsä materiaalin askarruttavat opettajia. Opettajille ei ole aina selvää, voiko oppilaiden tai opiskelijoiden töitä hyödyntää opetuksessa.

”Miten opiskelijoiden tuotoksia voi käyttää opetuksen yhteydessä. Etenkin siinä tapauksessa, kun opiskelijat työskentelevät ulkopuoliselle toimeksiantajalle.”

Oppilaiden tekijänoikeustiedon puute

Opettajat kokivat myös oppilaiden tai opiskelijoiden tiedonpuutteen ongelmallisena: opiskelijat/oppilaat liittävät tekstiä, kuvaa tai videota omiin esityksiinsä huolehtimatta tekijänoikeuksista. Erityisen ongelmallista tämä on opinnäytetöiden kohdalla, joissa välillä ilmenee myös plagiointia. Vastaajat pitivät tärkeänä sitä, että myös oppilaille annettaisiin riittävästi tekijänoikeuksia koskevaa tietoa, ohjausta ja neuvontaa.

”Opiskelijat saattavat lainata töihinsä aineistoa, johon eivät merkitse lähdetietoja. Joskus on ollut epäilyä plagiaatistakin.”

”Oppilaat ottavat omiin esityksiin materiaalia netistä. Vaikea saada ymmärtämään tekijänoikeuksia.”

7.1.1. Tekijänoikeudelliset ongelmat suhteessa tekijänoikeuskoulutukseen

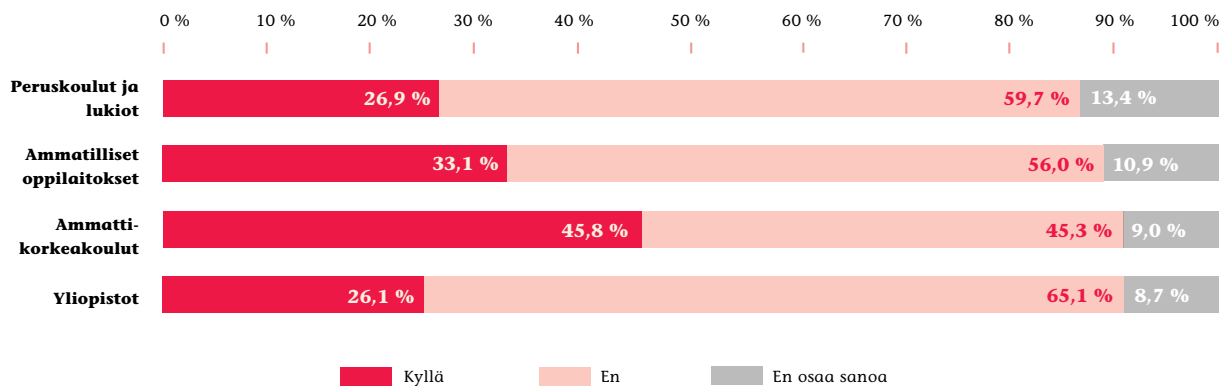
Koska moni ongelma liittyi tiedon puutteeseen, päädyttiin tekijänoikeudellisten ongelmien kohtaamista tarkastelemaan myös sitä kautta, kohtaavatko enemmän tekijänoikeuskoulutusta saaneet harvemmin vai useammin tekijänoikeudellisia ongelmia opetustyössä. Havaittiin, että opettajat, jotka ovat osallistuneet tekijänoikeuskoulutukseen, olivat todennäköisimmin ainakin joskus kohdanneet tekijänoikeudellisia ongelmia opetuksessa. Koulutusta saaneiden ryhmässä ongelmia kohdanneiden osuus oli noin 20 % suurempi kuin niiden ryhmässä, jotka eivät olleet koskaan osallistuneet tekijänoikeuskoulutukseen.

Ilmiötä selittänee osaltaan se, että saadun koulutuksen myötä voi olla mahdollista tunnistaa tiettyjä asioita tekijänoikeudellisiksi ongelmiksi: opettajat, jotka eivät tunne tekijänoikeutta, eivät myöskään osaa tunnistaa ongelmia niin hyvin kuin asiasta paremmin perillä olevat opettajat. Kysymykset eivät ole kuitenkaan ajallisesti toisiaan seuraavia eli tekijänoikeudellisen ongelman on voinut kohdata ennen tai jälkeen saadun koulutuksen. Toisin sanoen voi olla, että opettajat, jotka ovat kokeneet opetuksessa tekijänoikeudellisia ongelmia, ovat hakeutuneet koulutukseen löytääkseen ongelmiin ratkaisuja.

7.2. TEKIJÄNOIKEUSKOULUTUS

Saatujen tulosten perusteella noin kolmasosa opettajista on saanut tekijänoikeudellista koulutusta ainakin joskus (**Taulukko 61**). Ammattikorkeakoulujen opettajat olivat saaneet muita huomattavasti enemmän tekijänoikeuskoulutusta (lähes 46 % vastaajista).

Taulukko 61. Oletko koskaan saanut tekijänoikeuskoulutusta?

Peruskoulut ja lukiot: n=700 / Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=601 / Yliopistot: n=482

Tekijänoikeuskoulutusta saaneita vastaajia pyydettiin vielä täsmentämään omin sanoin, millaista koulutusta he olivat saaneet. Saatujen avointen vastausten perusteella peruskouluissa ja lukioissa suurin tietolähde tekijänoikeuksien osalta on tekijänoikeusjärjestöjen (erityisesti Kopioston) sekä Opetusalan Ammattijärjestön OAJ:n järjestämät koulutukset. Moni vastaaja kertoi saaneensa myös Operight-koulutusta. Vastaajat olivat saaneet tekijänoikeuskoulutusta myös koulun järjestämissä infotilaisuuksissa, koulutuspäivillä, kokouksissa sekä tiedotteiden kautta. Toisaalta useampikin vastaaja kertoi saaneensa tekijänoikeuskoulutusta viimeksi opiskeluaikana.

Ammatillisissa oppilaitoksissa vastaajien saama koulutus oli melko samanlaista kuin peruskouluissa ja lukioissa, joskin harvempi vastaaja ilmoitti saaneensa koulutusta järjestöiltä tai muulta vastaavalta taholta. Oppilaitokset jakoivat tietoa jonkin verran suoraan opettajille, mutta suuri osa vastaajista kertoi saaneensa varsinaista koulutusta viimeksi opiskelujen aikana, mikä on hyvä huomioida vastauksia arvioitaessa.

Ammattikorkeakouluissa työskentelevät vastaajat olivat saaneet alempien kouluasteiden vastaajia useammin oppilaitoksen järjestämää tekijänoikeuskoulutusta. Koulutus saattoi olla muutaman tunnin luento tai seminaari, jossa puhumassa oli lakimiehiä tai tekijänoikeusjärjestöjen edustajia. Vastaajat raportoivat myös hankkineensa itse lisäkoulutusta joko osallistumalla vapaaehtoisesti erilaisiin koulutustilaisuuksiin tai opiskelemalla tekijänoikeusasioita itsenäisesti internetistä ja muista lähteistä.

Yliopistoissa koulutusta saatiin yliopiston järjestämien luentojen, seminaarien ja tietoisuuksien kautta. Lisäksi useampi vastaaja mainitsi saaneensa myös Kopioston tarjoamaa koulutusta. Jonkin verran tekijänoikeusasioihin liittyvää tietoa kertyi myös työn ohessa, etenkin jos vastaaja toimi myös tutkijana.

7.3. TEOSTEN KÄYTTÖLUVAT

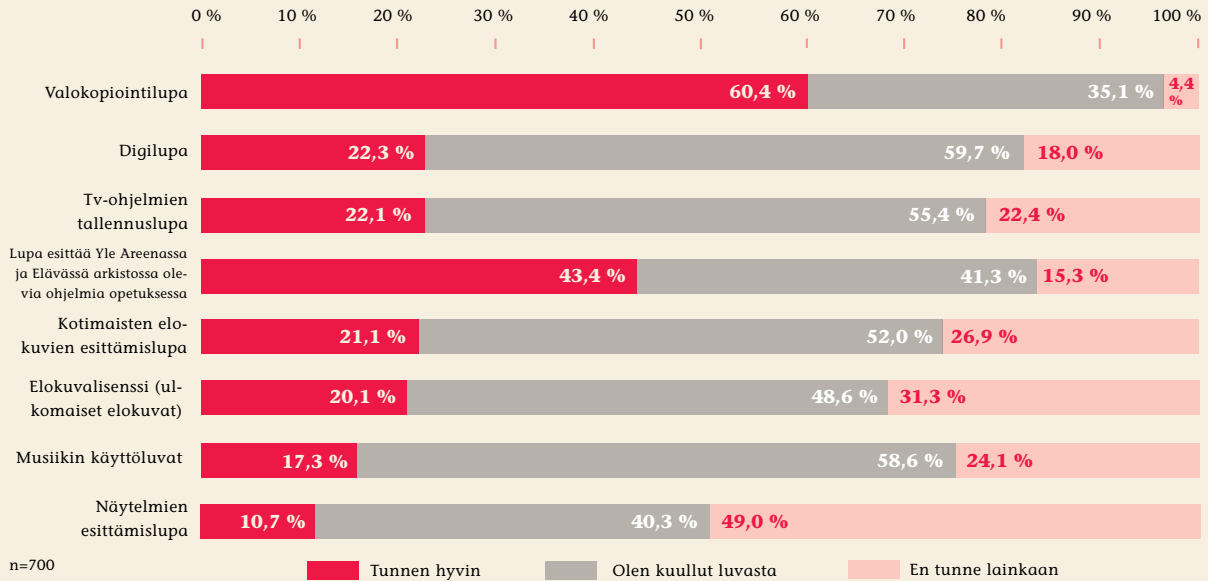
Oppilaitoksille on olemassa useita tekijänoikeudellisia käyttöluvia, joista osa on hankittu oppilaitoksille keskitetysti ja osan voi hankkia esimerkiksi tekijänoikeusjärjestöltä. Selvityksessä kartoitettiin oppilaitosten eri käyttöluvien tunnettuutta. **Taulukoissa 62–65** on esitelty lupien tunnettuus oppilaitossektoreittain. Peruskouluissa ja lukioissa opettajat tunsivat muiden oppilaitosten opettajia paremmin oppilaitosten luvat. Heikoimmin luvista oltiin perillä yliopistoissa.

Kaikkien oppilaitosten vastaajat tunsivat parhaiten valokopiointiluvan – yliopistoja lukuun ottamatta yli puolet vastaajista tunsivat kyseisen luvan hyvin. Lähes kaikki vastaajat olivat ainakin kuulleet valokopiointiluvasta, vaikka sen sisältö ei olisikaan tuttu. Tätä selittää osaltaan se, että valokopiointilupa on yksi vanhimpia oppilaitosten luvia ja se on hankittu oppilaitoksille keskitetysti jo yli 35 vuoden ajan.

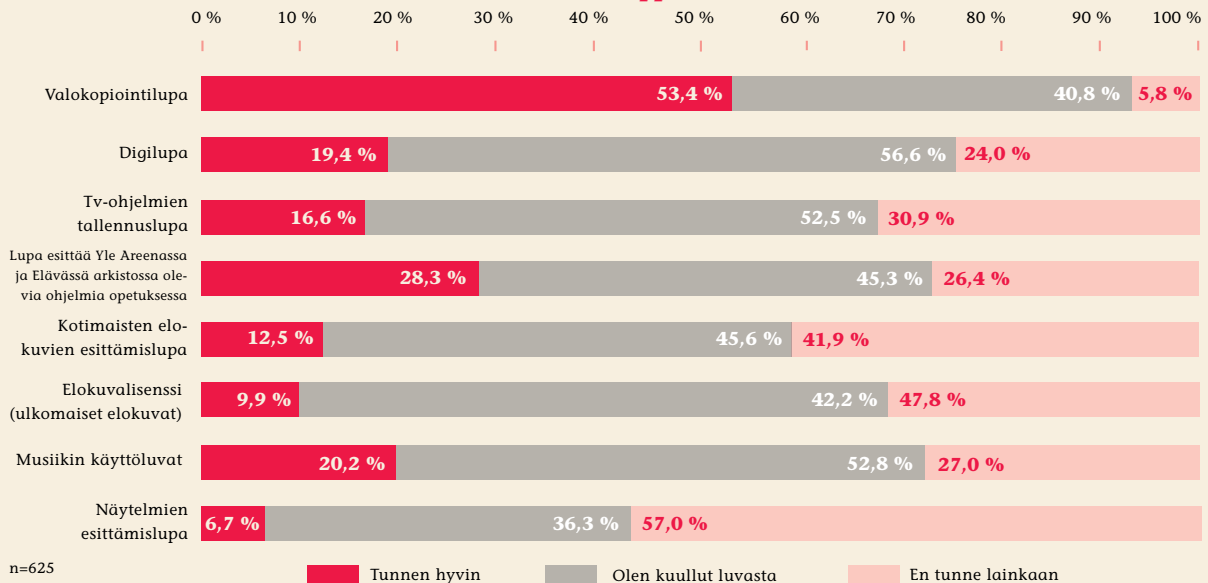
Peruskouluissa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa lupien tunnettuus oli yleisesti ottaen parempi kuin ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa. Puolet tai yli puolet näiden oppilaitostyyppien vastaajista tunsivat hyvin tai oli kuulleet lähes kaikista luvista. Heikoimmin tunnettiin näytelmien ja elokuvien esittämislupia.

Näytelmien ja elokuvien esittämislupia ei juuri tunnettu yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa. Peruskouluista, lukioista ja ammatillisista oppilaitoksista poiketen myöskään tv-ohjelmien tallennuslupa ei ollut kovin tuttu vastaajille. Valokopiointi- ja digiluvan lisäksi parhaiten tunnettiin musiikin käyttöluvat.

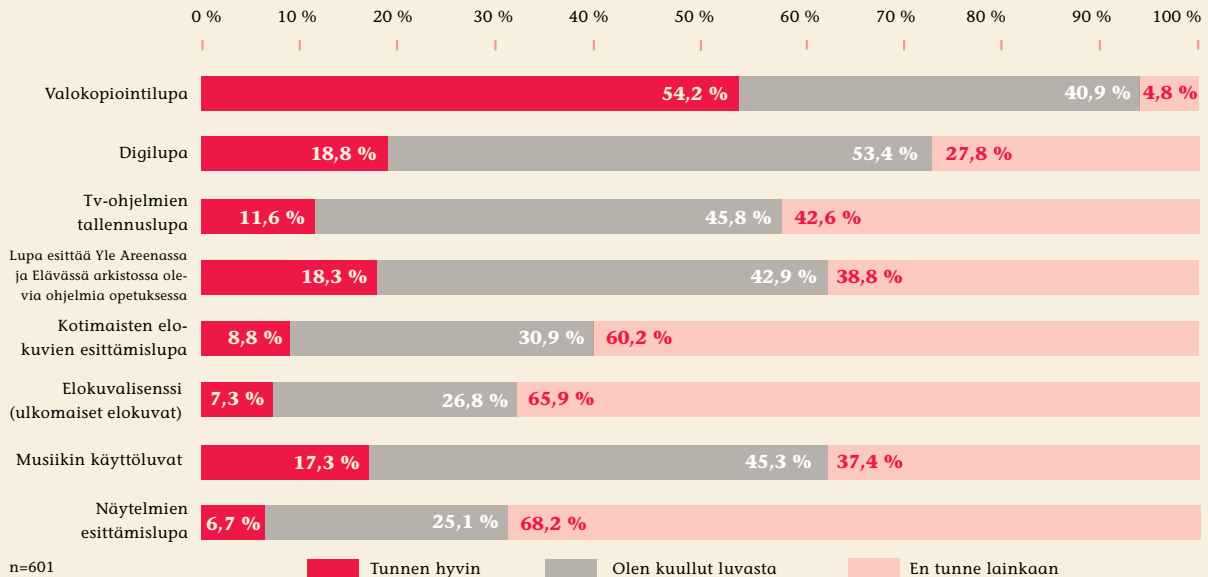
Taulukko 62. Tunnetko seuraavat luvat? Peruskoulut ja lukiot.

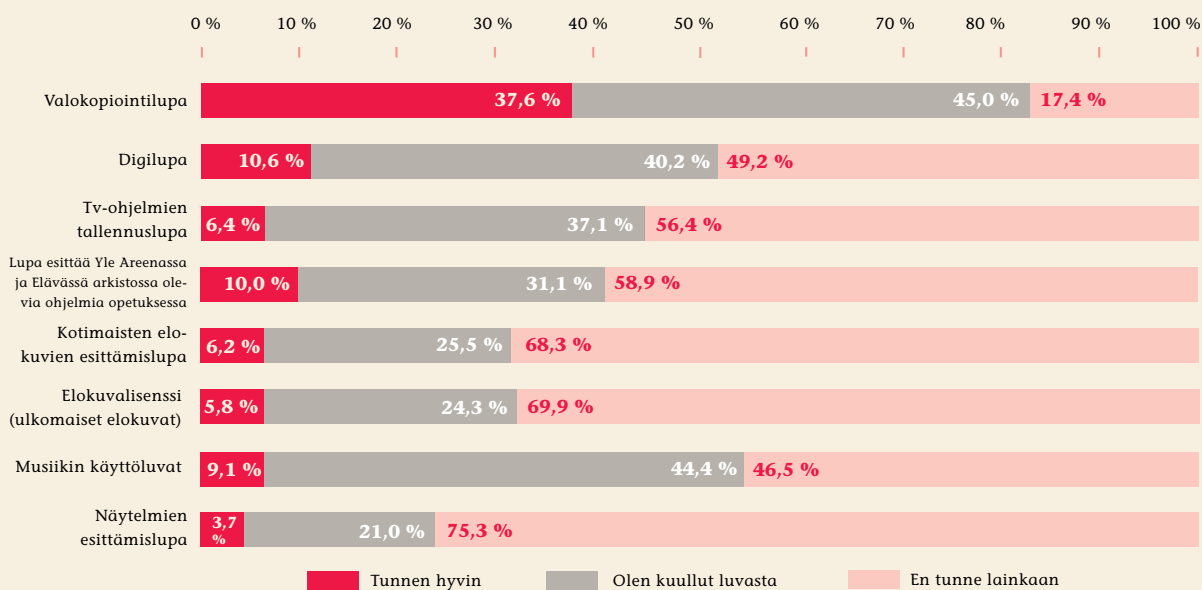
Taulukko 63. Tunnetko seuraavat luvat? Ammatilliset oppilaitokset.

Taulukko 64. Tunnetko seuraavat luvat? Ammattikorkeakoulut.

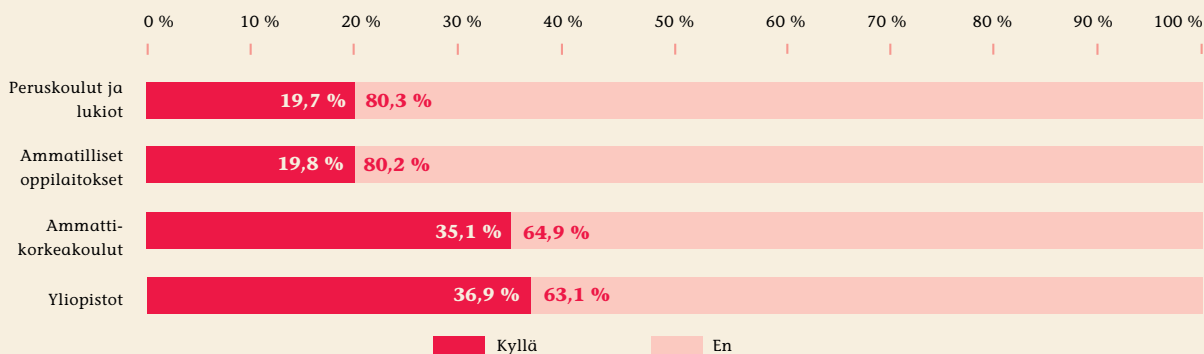

Taulukko 65. Tunnetko seuraavat luvat? Yliopistot.

Vastaajilta kysyttiin myös, olivatko he joskus hankkineet itse luvan jonkin teoksen käyttämiseen opetuksessa suoraan sen tekijältä, kustantajalta tai tuottajalta (Taulukko 66). Luvan hankkiminen itse ei ole tyypillistä etenkin alemmilla oppilaitosasteilla. Peruskouluissa ja lukioissa sekä jossain määrin myös ammatillisissa oppilaitoksissa käytetään melko paljon oppilaitoksen hankkimaa, valmista materiaalia, jolloin opettajien ei ole tarpeen hankkia lupia itse. Yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa opettajat kokoavat kurssimateriaalin ja valmistavat itse oman oppimateriaalinsa ja joutuvat siten useammin myös itse hankkimaan luvat teosten käyttöön.

Taulukko 66. Oletko joskus itse hankkinut luvan teoksen käyttöön opetuksessa suoraan tekijältä, kustantajalta tai tuottajalta?

Peruskoulut ja lukiot: n=700 / Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=601 / Yliopistot: n=482

Vastaajia, jotka olivat joskus itse hankkineet luvan tai lisenssin, pyydettiin kuvailemaan millainen lupa tai lisenssi oli kyseessä. Kysymyksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia lupia opettajat olivat itse hankkineet tekijänoikeuden suojaaman materiaalin käyttöä varten. Suuri osa saaduista vastauksista jäi kuitenkin melko epämääräiselle tasolle ("lupa käyttää kuvia"); osa vastaajista oli kertonut tahon, jolta lupa oli hankittu, osa taas kuvaili pelkästään sitä, mihin tarkoitukseen lupa oli hankittu ("lupa esittää videota opetuksessa") tai miten lupa oli hankittu ("suullisesti").

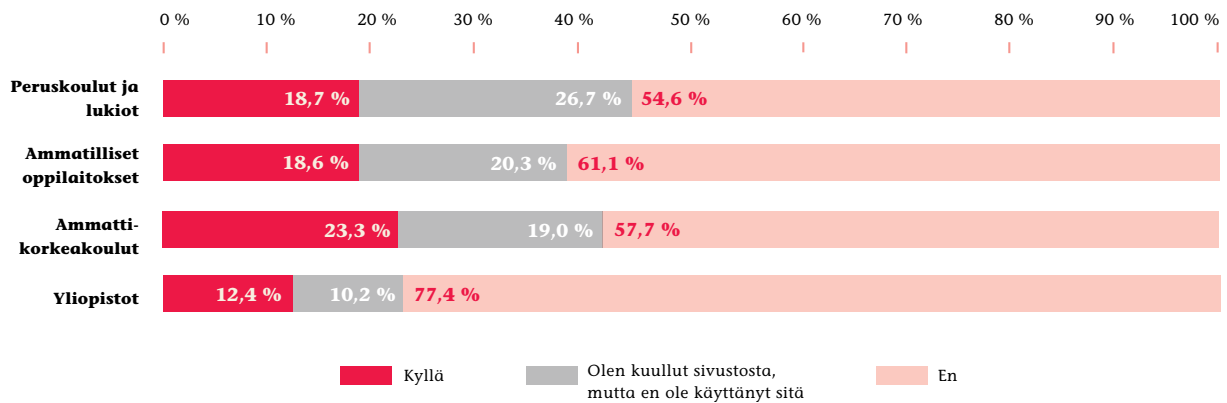
Joitakin teemoja oli silti havaittavissa: iso osa vastaajista oli hankkinut käyttöluvan suoraan teoksen tai aineiston tekijältä itseltään joko suullisesti tai kirjallisesti. Jonkin verran lupia oli hankittu myös suoraan tekijänoikeusjärjestöiltä, kustantajilta tai yrityksiltä – näistä merkittävimpanä esiin nousi elokuvalisenssi (erityisesti peruskouluissa ja lukioissa).

7.4. TEKIJÄNOIKEUSTIEDON HANKKIMINEN JA SEN LISÄÄMINEN

Kyselyssä selvitettiin lisäksi, millaisista lähteistä opettajat hankkivat tekijänoikeustietoa. Vastaajilta kysyttiin, ovatko he joskus hakeneet tekijänoikeustietoa *Operight*-, *Kopiraatti*- tai *Opettajan tekijänoikeusopas* -sivustoilta tai kuulleet näistä sivustoista (Taulukot 67–69). Vastaajista alle puolet oli kuullut näistä sivustoista tai käyttänyt näitä sivustoja. Huomiota herättävää oli se, että 50–60 % vastaajista, yliopistoissa jopa noin 80 % vastaajista, ei ollut edes kuullut näistä tekijänoikeussivustoista. Hieman muita vähemmän tunnettu sivusto oli *Operight*.

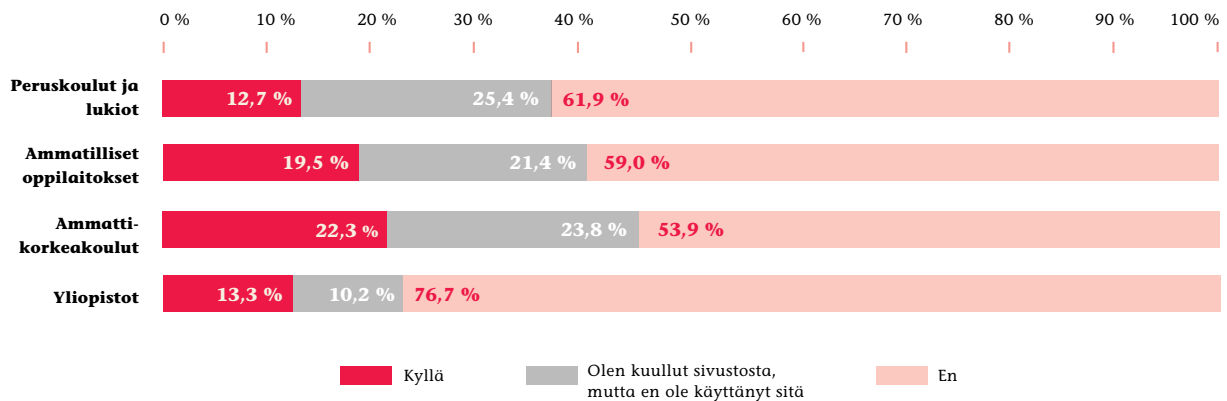
Ammattikorkeakoulujen opettajat vaikuttaisivat hakevan enemmän tietoa verkossa olevilta tekijänoikeussivustoilta kuin muiden oppilaitossektoreiden opettajat. Tämä tukee aiempaa havaintoa siitä, että ammattikorkeakoulujen opettajat hankkivat tekijänoikeustietoa itsenäisesti muita opettajia enemmän.

Taulukko 67. Oletko joskus hakenut tekijänoikeustietoa alla olevilta sivustoilta? Kopiraatti

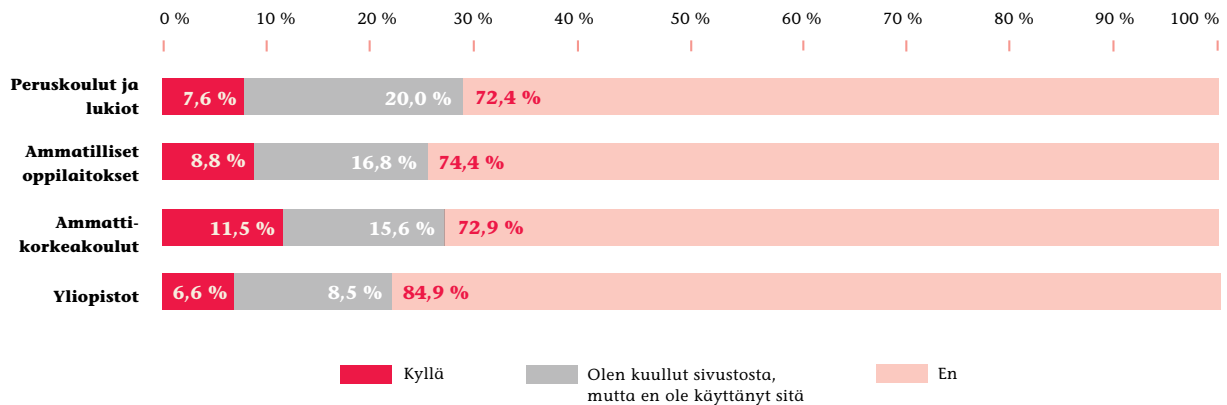
Peruskoulut ja lukiot: n=700 / Amatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=601 / Yliopistot: n=482

Taulukko 68. Oletko joskus hakenut tekijänoikeustietoa alla olevilta sivustoilta? Opettajan tekijänoikeusoppaan verkkosivut (www.opettajantekijanoikeus.fi)

Peruskoulut ja lukiot: n=700 / Amatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=601 / Yliopistot: n=482

Taulukko 69. Oletko joskus hakenut tekijänoikeustietoa alla olevilta sivustoilta? Operight

Peruskoulut ja lukiot: n=700 / Ammatilliset oppilaitokset: n=625 / Ammattikorkeakoulut: n=601 / Yliopistot: n=482

Vastaajilta kysyttiin lisäksi avoimella kysymyksellä, hakevatko he tietoa tekijänoikeuteen liittyvistä asioista joiltakin muilta sivustoilta. Vastaajia pyydettiin nimeämään käyttämiään sivustoja. Vastauksista nousi esiin erityisesti tekijänoikeusjärjestöjen verkkosivut. Muita yleisiä tietolähteitä olivat *Finlex*, *Wikipedia* ja yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa *CreativeCommons.org*-sivusto.

Avoimessa tekstikentässä vastaajia pyydettiin kuvaamaan, millaisin keinoin opettajien tekijänoikeustietoutta voitaisiin lisätä. Tärkeimpänä keinona tekijänoikeustiedon lisäämiseksi vastaajat pitivät tekijänoikeuskoulutuksen lisäämistä. Osa vastaajista toivoi lisää tekijänoikeuskoulutusta jo opettajaopintoihin. Eniten mainintoja saivat erilaiset täydennyskoulutustilaisuudet, kuten oppilaitoksen järjestämät koulutustilaisuudet, *veso*-päivät ja seminaarit, joissa mahdollisuuksien mukaan olisi tekijänoikeuden asiantuntijoita puhumassa ja vastaamassa kysymyksiin. Muutamassa vastauksessa tuotiin esiin myös mahdollisuus eräänlaisesta "herättävästä" tekijänoikeuskampanjasta, jonka yhteydessä tietoa jaettaisiin oppilaitoksiin.

Koulutuksen ohella tekijänoikeustietoa ehdotettiin jaettavaksi selkeinä ja tiivistettyinä infopaketteina sekä sähköisessä että painetussa muodossa. Kaivattiin selkeitä ohjeita, mitä saa tehdä ja mitä ei sekä käytännön esimerkkejä. Yhtenä vaihtoehtona pidettiin myös selkokielistä tekijänoikeusopasta, jossa olisi esitetty opetustyön kannalta keskeisimmät tekijänoikeusasiat yksinkertaisella ja helpolla tavalla.

Moni vastaaja mainitsi, että ajanpuute oli osittain syynä puutteellisiin tekijänoikeustietoihin: vaikka halua sinänsä olisi, ei aika riitä koulutuksiin osallistumiseen tai tiedon haalimiseen erinäisistä lähteistä. Ratkaisuna nähtiin tekijänoikeutta käsittelevät verkkokurssit tai -videot, joita voisi katsella tai joihin voisi osallistua silloin kun itselle parhaiten sopii. Tekijänoikeustietoa toivottiin myös olevan tarjolla kootusti yhdellä sivustolla. Muutama vastaaja toivoi myös chat-tyyppistä palvelua, josta saisi välittömästi vastauksen mieltä askarruttaviin kysymyksiin. Peruskoulujen ja lukioiden sekä ammatillisten oppilaitosten vastaajien joukossa myös *Opettaja*-lehti mainittiin tärkeänä kanavana tekijänoikeustiedon jakamiseen opettajille.

7.5. TEKIJÄNOIKEUDESSA ASKARRUTTAVAT ASIAT

Lopuksi vastaajille annettiin mahdollisuus kertoa vapaamuotoisesti, mikäli heillä oli joitain tekijänoikeusasioita, jotka heitä erityisesti askarruttivat. Vastaukset olivat pitkälti samansisältöisiä kuin tekijänoikeudelliset ongelmatkin: mitä saa käyttää ja miten. Erityisesti verkkoympäristö nähtiin ongelmallisena: materiaalia on saatavilla runsaasti, mutta tietoa erilaisten materiaalien käyttöoikeuksista ei ole helppoa löytää.

Vastaajia mietitytti paljon myös kuvien käyttö osana omaa opetusmateriaalia. Lisäksi internetvideoiden näyttäminen opetustilanteessa koettiin tekijänoikeudellisesti hankalaksi ja ristiriitaiseksi. Yliopistoissa sekä peruskouluissa ja lukioissa korostui myös elokuvien näyttäminen osana opetusta – vastaajat kokivat, että lainsäädäntö hankaloitti turhaan elokuvateosten käyttöä opetusmielessä.

Opetuksen ja oppimateriaalien digitalisoituminen nähtiin haasteena tekijänoikeuksien valvomiselle. Jossain määrin vastaajia huoletti myös se, että opiskelijat tallentavat luentoja ja luentomateriaaleja älypuhelimilla ja mahdollisesti jakavat näitä tallenteita edelleen. Myös oman opetusmateriaalin luvaton käyttö askarrutti vastaajia.

YHTEENVETO

Suurin osa opettajista käyttää tietokonetta ja videotyökaluja opetuksessa tai sen valmistelussa päivittäin tai lähes päivittäin. Tablettien käyttö näyttää lisääntyneen opetuksessa. Dokumenttikameran ja esitystaulun käyttö on yleistä peruskouluissa ja lukioissa, kun taas muissa oppilaitoksissa niiden käyttö on harvinaisempaa. Yliopistoissa opettajat käyttävät teknisiä laitteita opetuksessa tai sen valmistelussa ylipäänsä harvemmin kuin opettajat muissa oppilaitoksissa.

Oppimisympäristön digitalisoituminen ei näyttäisi – ainakaan vielä – merkittävästi vähentäneen perinteisen kustannetun oppimateriaalin hyödyntämistä opetuksessa. Kustannettu oppimateriaali on edelleen merkittävin opetuksen lähde peruskouluissa ja lukioissa. Painettua ja sähköistä materiaalia käytetään oppitunneilla lähes yhtä usein. Ne opettajat, jotka käyttävät opetuksessa paljon erilaisia teknisiä laitteita käyttävät myös sähköisiä materiaaleja enemmän kuin muut opettajat.

Lisäksi opettajat elävöittävät ja havainnollistavat opetustaan erilaisilla materiaaleilla, esimerkiksi verkossa saatavilla olevilla teksti-, kuva- ja av-aineistoilla. Myös lehtiaineistoja ja muita painettuja ja sähköisiä julkaisuja, kuten erilaista järjestöjen, yritysten ja viranomaisten tekemiä materiaaleja, käytetään silloin tällöin oppimateriaalin täydentämiseksi. Valmiin tai kustannetun materiaalin lisäksi opettajat täydentävät ja personalisoivat opetustaan itse tekemällään materiaalilla. Itse tehdyn materiaalin käyttäminen on yleisempää ammatillisissa oppilaitoksissa ja korkeakouluissa kuin peruskouluissa ja lukioissa.

Opettajat käyttävät itse kokoamassaan tai tekemässään materiaalissa myös muiden tekemää materiaalia: noin 5 % itse tehdystä materiaalista oli koottu kokonaan toisten tekemistä materiaaleista ja reilu kolmannes sisälsi itse tehdyn materiaalin lisäksi muiden tekemää materiaalia. Vain noin puolet itse tehdystä materiaalista oli tosiasiaa kokonaan itse tehtyä.

Materiaaleja käytetään pääosin sellaisenaan, näyttämällä tai esittämällä niitä oppitunnilla tai luennolla, mutta jonkin verran opettajat jakavat materiaaleja myös paperilla ja digitaalisesti oppilaille tai opiskelijoille. Teoksia käytetään opetuksessa erilaisten asioiden oppimiseksi ja havainnollistamiseksi myös muulla tavalla kuin sellaisenaan tai jakamalla niitä, esimerkiksi yhdistelemällä erilaisia teoksia, harjoittelemalla kuvankäsittelyä, valmistamalla oppilaiden kanssa omia videoita ja muita esityksiä ja tekemällä käännoستهتviä myös muista kuin oppikirjan materiaaleista. Teosten muuntelu ja yhdistely edellyttää yleensä tekijänoikeuden haltijan lupaa.

Noin puolet opettajista oli joskus muunnellut teoksia opetuksen yhteydessä. Muuntelu, käännosharjoitusten tekeminen ja teosten yhdistely ei kuitenkaan ole kovin yleistä: useammin kuin kerran viikossa teoksia oli muunnellut noin 6 %, muuta kuin kielten oppikirjaa käännosharjoituksissa oli käyttänyt noin 4 % ja teoksia oli yhdistellyt noin 2,5–4 % vastaajista. Ne opettajat, jotka käyttävät enemmän teknologiaa opetuksessa, myös muuntelevat ja yhdistävät materiaaleja enemmän kuin muut opettajat.

Vajaa puolet opettajista oli joskus työuransa aikana kohdannut tekijänoikeudellisia ongelmia opetustyössään. Suurin ongelma on tiedon puute. Selvityksessä havaittiin, että tekijänoikeudellista koulutusta saaneet olivat kohdanneet työssään enemmän tekijänoikeudellisia ongelmia kuin ne, jotka eivät olleet saaneet koulutusta. Monet ongelmiksi koetut tilanteet ovat sallittuja oppilaitosten kopiointiluvalla. Esimerkiksi verkossa vapaasti saatavilla olevien kuvien käyttäminen omassa esityksessä, kuvien ja tekstin yhdistäminen osaksi omaa esitystä sekä kurssimateriaalien koostaminen sekä painetuista että digitaalisista lähteistä on sallittua oppilaitosten Digiluvalla. Selvityksen perusteella opettajilla on puutteelliset tiedot tekijänoikeudesta ja tekijänoikeusluvista. Myöskään verkossa olevia tekijänoikeus-tietoa sisältäviä sivustoja ei tunneta kovin hyvin.

Opettajat kokevat tekijänoikeuden rajoittavan erilaisten, mielestään hyödyllisten materiaalien hyödyntämistä opetuksessa. Erityisesti av-aineistojen ja muiden verkkoaineistojen, kuten YouTube-videoiden, käyttö opetuksessa koettiin hankalaksi. YouTube-videoiden nouseminen esille vastauksissa ei sinällään ole yllättävää, koska Kopioston vuonna 2014 tekemän paneelikyselyn perusteella 60 % oppitunneilla tai luennolla esitetyistä verkkovideoista on peräisin

YouTube-palvelusta. Näistä esitetyistä YouTube-videoista 37 % oli yksityisten henkilöiden tekemiä, 31 % yrityksen, järjestön tai vastaavan tekemiä, 14 % tv- tai muun tuotantoyhtiön tekemiä ja 18 % jonkun muun tahon tekemiä. Esitetyistä YouTube-videoista 40 % oli kotimaisia ja 60 % ulkomaisia. Paneelikyselyyn vastasi yhteensä 366 opettajaa peruskouluista, lukioista, ammatillisista oppilaitoksista, ammattikorkeakouluista sekä yliopistoista.

Opettajat – erityisesti korkeakouluissa – kokivat ongelmaksi sen, ettei heidän oikeuksiaan omaan materiaaliin kunnioiteta ja että oppilaitokset painostavat heitä luovuttamaan itse tekemänsä materiaalin korvauksetta oppilaitosten vapaasti hyödynnettäväksi.

Selvitys osoittaa, että tekijänoikeuden ja käyttölupien tiedotusta ja koulutusta tulee selkeästi lisätä sekä ohjeita ja

oppaita selkeyttää käyttäjäystävällisemmiksi ja helppotajuemmiksi. Verkossa on saatavilla paljon tekijänoikeustietoa ja useat eri tahot järjestävät koulutusta, mutta opettajat eivät ole löytäneet näitä hajallaan olevia tietolähteitä. On tärkeää, että perusohjeet ja oppaat ovat helposti saatavilla yhdestä paikasta ja ohjeet ovat helppolukuisia ja selkeitä.

Opettajat toivovat, että tekijänoikeuden perusteiden ja oppilaitosten käyttölupien kouluttaminen olisi osana opettajankoulutusta. Tekijänoikeus- ja käyttöluopatietoutta tulisi myös lisätä opettajille järjestettävällä täydennyskoulutuksella, kuten veso-koulutuksena sekä oppilaitoksissa järjestettävänä koulutustilaisuuksina. Lisäksi vastauksista käy ilmi, että myös oppilaille/opiskelijoille suunnattua tekijänoikeuden perustiedon opettamista ja tiedottamista on tarpeen lisätä.

LÄHTEET

Jalava, Tuomas & Selkee, Johanna & Torsell, Kurt (2013)

Peruskoulujen ja lukioiden tietotekniikkakartoitus 2013. Kuntaliitto.

http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/media/tiedotteet/2014/04/201404tietotekniikkakartoitus/Koulujen%20tietotekniikkakartoitus%20yhteenvetoraportti_220414.pdf

25.5.2015

Opettajat Suomessa 2013.

Opetushallitus.

http://www.oph.fi/download/156282_opettajat_suomessa_2013.pdf

25.5.2015

Perusopetuksen tuntijakotaulukko (2012)

Opetushallitus.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vi-reilla_koulutus/perusopetus/liitteet/asetusehdotus_1_2.pdf

25.5.2015.

Sairanen, Heikki & Vuorinen, Mikko & Viteli, Jarmo (2014)

Opeka vuonna 2013 - trendejä opetusteknologiassa.

<http://koppa.tampere.fi/alfresco/service/com/eduix/publicDownload/24814fad-1f1f-4679-8259-b39646c76ea5>

25.5.2015

Vipunen.fi, Opetushallinnon tilastopalvelu

<http://vipunen.fi/fi-fi>

25.5.2015

Kopiosto
Hietaniemenkatu 2
00100 Helsinki

Vaihde +358 9 431 521

www.kopiosto.fi
twitter.com/kopiosto

KOPIOSTO
TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTÖ